

STARPTAUTISKA KONFERENCE
„BĒRNU AR UZVEDĪBAS TRAUCĒJUMIEM MĀCĪBAS
VISPĀRIZGLĪTOJOŠĀ SKOLĀ. PROBLĒMAS UN TO
IESPĒJAMIE RISINĀJUMI.”

RĪGA, 2003.GADA 21.OKTOBRIS

KONFERENCES MATERIĀLI.

PĒTĪJUMI.

REFERĀTI.

REKOMENDĀCIJAS.

ROKASGRĀMATA

UZVEDĪBAS PROBLĒMU RISINĀŠANAI
SKOLĀ.

SATURS

Informācija par konferenci	3 – 5.lpp.
Konferences materiāli.	
VCB pētījums „Bērnu ar uzvedības traucējumiem mācības vispārizglītojošā skolā. Problēmas un to iespējamie risinājumi.”	6 – 23.lpp.
Referāts „Bērni ar uzmanības deficīta sindromu un viņu tiesību pārkāpumi.” Dr.med.Inguna Ebele organizācija „Glābiet Bērņus”	24. – 27.lpp.
Referāts „Bērnu ar uzvedības traucējumiem psihosociālās adaptācijas problēmas Latvijas skolās: situācijas analīze.” Mag.psych. Dace Bērziņa Rīgas Pedagoģijas un Izglītības vadības augstskola	28.-29.lpp.
Referāts „Kas ir iekļaujošā izglītība?” Dita Nīmante Skolu atbalsta centrs	30.-38.lpp.
Referāts - demonstrācija: „Bērnu ar uzvedības traucējumiem mācības vispārizglītojošajās skolās.” Guntis Vasiļevskis Izglītības un zinātnes ministrija Vispārējās izglītības departaments	39.- 44.lpp.
Referāts „Bārņtiesu un pagasttiesu darbības principi darbā ar bērniem, kuriem raksturīgi uzvedības traucējumi.” Zaiga Matvejāne Bārņtiesu un pagasttiesu asociācija	45.-48.lpp.
Referāts „ Vecāku loma bērna tiesību aizsardzībā” Laila Rieksta – Riekstiņa Īpašu uzdevumu ministra bērnu un ģimenes lietās sekretariāts	49-50.lpp.
Lekcija – demonstrācija „Ziemeļvalstu pieredze un prakse darbā ar bērniem, kuriem raksturīgi uzvedības traucējumi.” Anne Arnesen, Oslo Universitāte, Norvēģija Nancy Banks, Oregonas Universitāte, ASV	51.-58.lpp.
Konferences darba kopsavilkums - rekomendācijas Valsts cilvēktiesību birojs	59.-60.lpp.
Rokasgrāmata uzvedības problēmu risināšanai skolā	61.-67.lpp.

INFORMĀCIJA PAR KONFERENCI.

Konferences mērķis - izstrādāt rekomendācijas mērķprogrammai, kas nodrošinātu iespēju ikvienai Latvijas vispārīzglītojošajai mācību iestādei savā darbā aktīvi iesaistīt speciāli apmācītu pedagogu, sociālo darbinieku, psihologu, kas sadarbotos ar vecākiem un nepieciešamības gadījumā pieaicinātu citus speciālistus (mediķi, logopēdu), lai ikviens bērns, kuram ir uzvedības traucējumi, saņemtu profesionālu palīdzību un atbalstu. Šobrīd Latvijā šī joma nav sakārtota, ko apliecina Valsts cilvēktiesību biroja veiktais pētījums (05.-09.2003., skat. konferences materiālus pielikumā) un regulāra iesaistīšanās sūdzību izskatīšanā, kas saistītas ar bērniem, kuriem raksturīgi uzvedības traucējumi un kuriem izglītības iestādē nav nodrošinātas iespējas saņemt speciālistu atbalstu, līdz ar to problēmas cēloņi netiek novērsti.

Konferences mērķauditorija – pedagogi, psihologi, sociālie darbinieki, valsts ierēdņi un nevalstisko organizāciju pārstāvji, kuru darbs saistīts ar bērnu izglītības jautājumiem.

Konferences norise.

Konference tika plānota, ievērojot 3 vadlīnijas:

- ***Teorētiskā sadaļa:***

Latvijas speciālistu referāti par tēmu „ Bērnu ar uzvedības traucējumiem mācības vispārīzglītojošās skolas. Problēmas un to iespējamie risinājumi’’, kas ietvēra šīs problēmas iztīrījumu no dažādiem aspektiem:

- atbildīgo valsts institūciju darbības pamatnostādnes (LR Izglītības un zinātnes ministrija, Īpašu uzdevumu ministra bērnu un ģimenes lietās sekretariāts, Bāriņtiesu un pagasttiesu asociācija);
- sabiedrisko organizāciju aktivitātes (SO „ Glābiet bērnus’’, Skolu atbalsta centrs);
- zinātniskās pētniecības darba novitātes Latvijā (Rīgas Pedagoģijas un Izglītības vadības augstskola);
- Ziemeļvalstu pieredze izglītības sistēmas darbā ar bērniem, kuriem raksturīgi uzvedības traucējumi

- ***Empīriskā sadaļa:***

VCB pētījuma „Bērnu ar uzvedības traucējumiem mācības vispārizglītojošās skolas. Problēmas un to iespējamie risinājumi” prezentācija. Pētījuma gaitā tika veikta reālās situācijas analīze un apkopoti pedagogu viedokļi par šo problēmu, ko līdz šim neviena institūcija Latvijā šādā mērogā to nebija veikusi, lai gan problēma ir aktuāla un prasa neatliekamu risinājumu. Pētījums tika veikts 2003. gada jūnijā – augustā, līdz ar to nodrošinot pētījuma jautājumu aktualitāti konferences tēmas ietvaros.

- ***Diskusiju sadaļa:***

Diskusija tika organizēta ar mērķi apkopot konferencē izskanējušo teorētisko atziņu tēzes un balstoties uz VCB pētījuma datiem, izvirzīt galvenos problēmas risinājuma virzienus, kurus iekļaut kā rekomendācijas mērķprogrammas izstrādei vispārizglītojošo skolu darbam ar bērniem, kuriem raksturīgi uzvedības traucējumi.

VCB turpmākā darbība problēmas risināšanā, izmantojot konferences darba rezultātus:

- **Sabiedrības informēšana:**

VCB pētījums un konferences referātu tēzes būs pieejamas elektroniskā formātā Biroja mājas lapā, kur ar šo informāciju varēs iepazīties ikviens interesents. Birojs regulāri apmeklēs vispārizglītojošās skolas dažādos Latvijas reģionos, kur semināru un lekciju veidā sniedz bērniem, vecākiem, pedagogiem, sociālajiem darbiniekiem informāciju par iespējām novērst šādas problēmas skolas un ģimenes vidē. Konferences materiāli ir pieejami arī Biroja Informācijas un dokumentācijas centrā, kuru bieži apmeklē dažādu augstskolu studenti un mācītbspēki, lai izmantotu šo informāciju zinātnisku darbu izstrādē.

Konference guva arī plašu rezonansi sabiedrībā ar masu mediju starpniecību, kuri izrādīja pastiprinātu interesi par šīs tēmas aktualizēšanu un Biroja speciālisti sniedza komentārus TV un radio.

- **Sūdzību izskatīšana:**

Biroja Bērnu tiesību aizsardzības daļas speciālisti piedaloties šajā konferencē, guva vērtīgu pieredzi par iespējamiem rīcības modeļiem, risinot konkrētas konfliktsituācijas skolās – par iesaistīto pušu atbildības izvērtējumu, starpinstitucionālās sadarbības iespējām, ārvalstu praksi šādu situāciju risināšanā

- **Sadarbība ar citām institūcijām:**

Plānojot un organizējot konferenci, Biroja speciālisti nodibināja veiksmīgu sadarbību ar Ziemeļu ministru padomes informācijas biroju Rīgā. Šīs ārvalstu institūcijas eksperti Biroja darbu un ieguldījumu šīs problēmas risināšanā vērtēja atzinīgi, nodrošināja finansiālu atbalstu konferences organizēšanā un ir ievadītas sarunas par turpmāku sadarbību šajā jomā. Konkrēti – 2004. gadā plānojam turpināt sadarbību, projektu ietvaros Ziemeļvalstu ekspertu vadībā īstenojot apmācību programmu tiem speciālistiem Latvijā, kuru darbs ir saistīts ar bērniem, kuriem raksturīgi uzvedības traucējumi, kas iegūtu nepieciešamās prasmes un iemaņas strādāt sekmīgi savas profesionālās kompetences ietvaros ar šiem bērniem. Šo apmācību mērķauditorija - pedagogi, sociālie darbinieki, sociālie pedagogi, bāriņtiesu un pagasttiesu speciālisti, policisti, bērnu tiesību speciālisti. Šāda apmācību programma palīdzētu novērst vienu no būtiskākajiem problēmas cēloņiem, kas tika izvērtēts konferencē – kvalificētu speciālistu trūkums.

KONFERENCES MATERIĀLI.

Pētījums

„Bērnu ar uzvedības traucējumiem mācības vispārizglītojošās skolās. Problēmas un to iespējamie risinājumi. ‘

Evijas Burkovska

Valsts cilvēktiesību birojs

IEVADS

Pētījuma mērķis:

noskaidrot, kāds ir Latvijas vispārizglītojošo skolu pedagogu viedoklis par situāciju skolās darbā ar bērniem, kuriem raksturīgi uzvedības traucējumi, konkrēti:

- problēmas saistība ar bērnu, pedagogu un pārējo skolas darbinieku tiesību pārkāpšanu;
- problēmas saistība ar vardarbību;
- uzvedības traucējumu izteiktība dažādos vecumposmos;
- uzvedības traucējumu saistība ar skolas kavēšanu un mācību traucējumiem;
- likumdošanas aspekti;
- pedagogu profesionālā sagatavotība;
- sociālā pedagoga darba prioritātes;
- korekcijas darbs un korekcijas klašu veidošana skolās;
- problēmas cēloņi;
- problēmas iespējamie risinājumi.

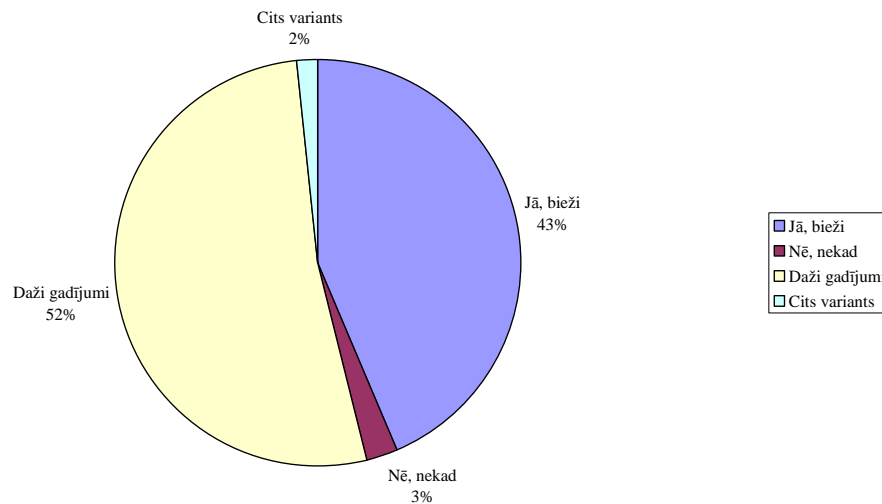
Pētījuma objekts – Latvijas vispārizglītojošo skolu pedagogi (respondenti).

Aptauja notika 2003.gada jūnijā – augustā. Aptauja tika veikta, izplatot aptaujas anketas Latvijas vispārizglītojošām skolām. Kopumā tika saņemti rezultāti no 182 izglītības iestādēm.

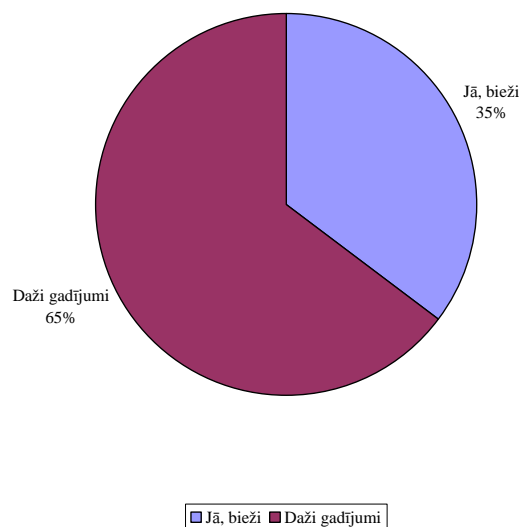
Pētījuma rezultāti tika apkopoti divās kategorijās: situācija Latvijas reģionos un situācija Rīgā.

1. Problēmas saistība ar bērnu, pedagogu un pārējo skolas darbinieku tiesību pārkāpšanu.

Latvijas reģionos 52% pedagogu ir saskārušies ar dažiem šādiem gadījumiem, bet 43% pedagogu – bieži, kad bērnu ar uzvedības traucējumiem rīcība ir aizskārusi citu bērnu, pedagogu vai pārējo skolas darbinieku tiesības. Tikai 3% respondentu nav bijuši iesaistīti šādā problēmsituācijā.

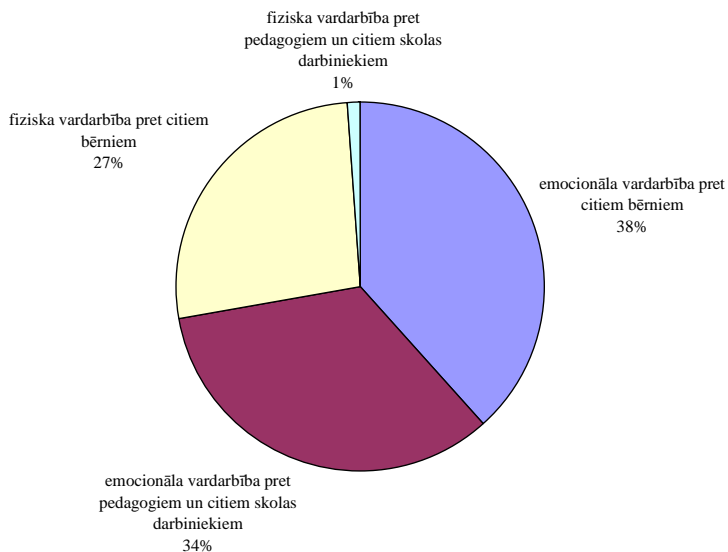

Rīgā 65% pedagogu ir saskārušies ar dažiem šādiem gadījumiem, bet 35% - uzskata, ka tas notiek bieži.

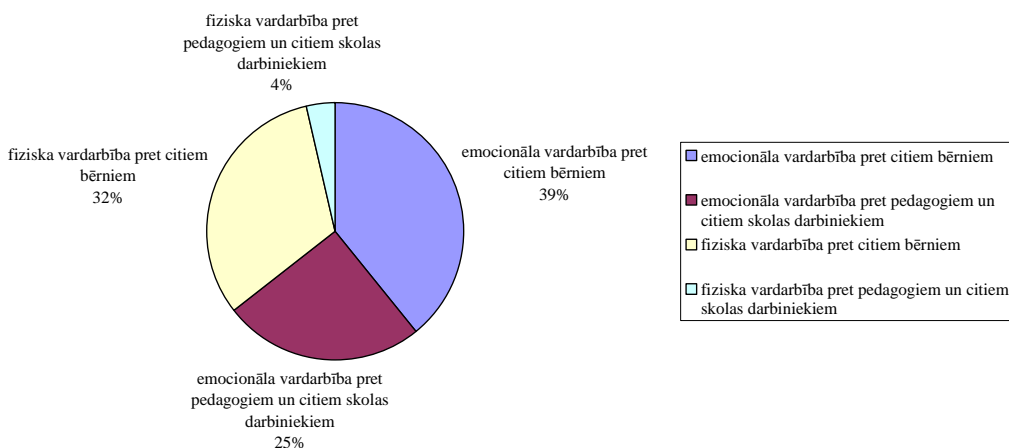

2. Problēmas saistība ar vardarbību.

Latvijas reģionos 33% pedagogu uzskata, ka šī problēma ir saistīta ar emocionālu un fizisku vardarbību pret citiem bērniem, kā arī emocionālu vardarbību pret pedagogiem un citiem skolas darbiniekiem. Savukārt 28% problēmā saskatījuši emocionālas un fiziskas vardarbības pazīmes gan pret bērniem, gan pedagogiem.

Rīgā vairums pedagogu – 39% un 32% šo problēmu saista attiecīgi ar emocionālu un ar fizisku vardarbību pret citiem bērniem, 25% - ar emocionālu vardarbību pret pedagogiem un citiem skolas darbiniekiem, bet 4% ar fizisku vardarbību pret pedagogiem.

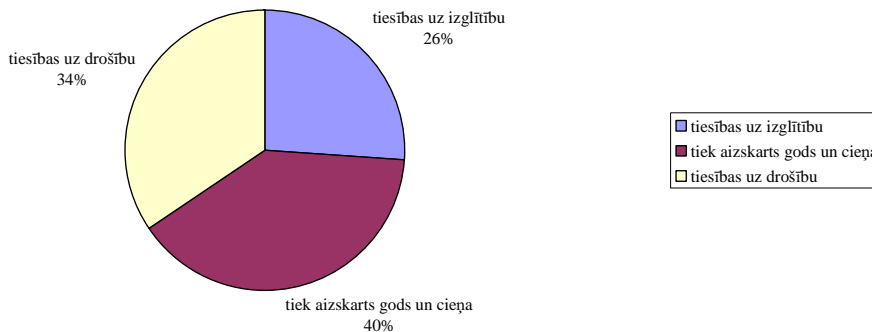

3. Tiesību ierobežojumi, kas saistīti ar problēmsituācijām, kurās iesaistīti bērni ar uzvedības traucējumiem.

Latvijas reģionos vairums respondentu (25% un 18%) ir minējuši sekojošus tiesību pārkāpumus, kas saistīti ar dažādiem konfliktiem un problēmsituācijām skolā, kurās iesaistīti bērni ar uzvedības traucējumiem – tiesības uz drošību, tiesības uz izglītību, tiek aizskarts gods un cieņa.

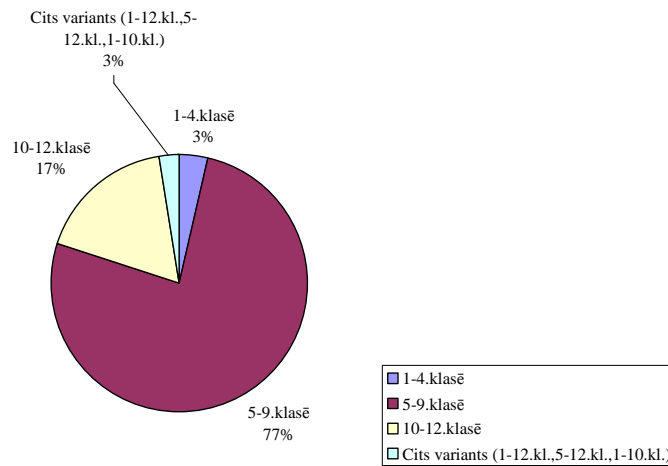

Rīgā situācija ir nedaudz atšķirīga - 40% respondentu uzskata, ka problēmsituācijās, kurās ir iesaistīti bērni ar uzvedības traucējumiem, tiek aizskarts gods un cieņa, kā arī tiesības uz drošību – 34% un tiesības uz izglītību – 26%.

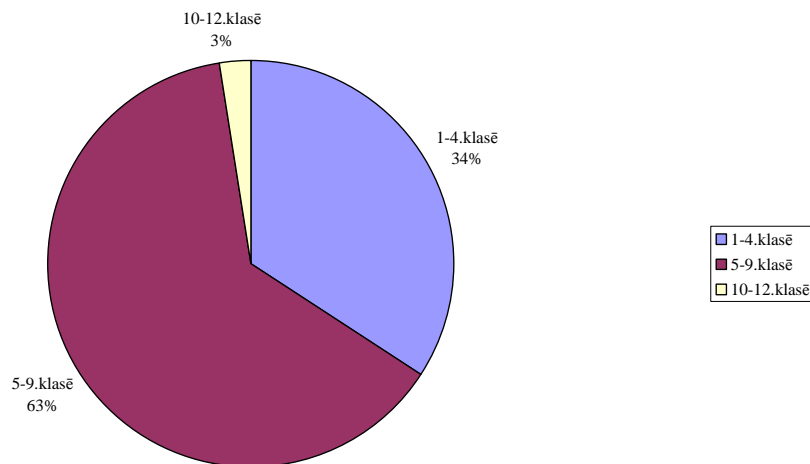

4. Uzvedības traucējumu izteiktība dažādos vecumos.

Latvijas reģionos pedagogu novērojumi un pieredze liecina, ka izteiktākās uzvedības problēmas ir 5-9.klašu skolēniem.

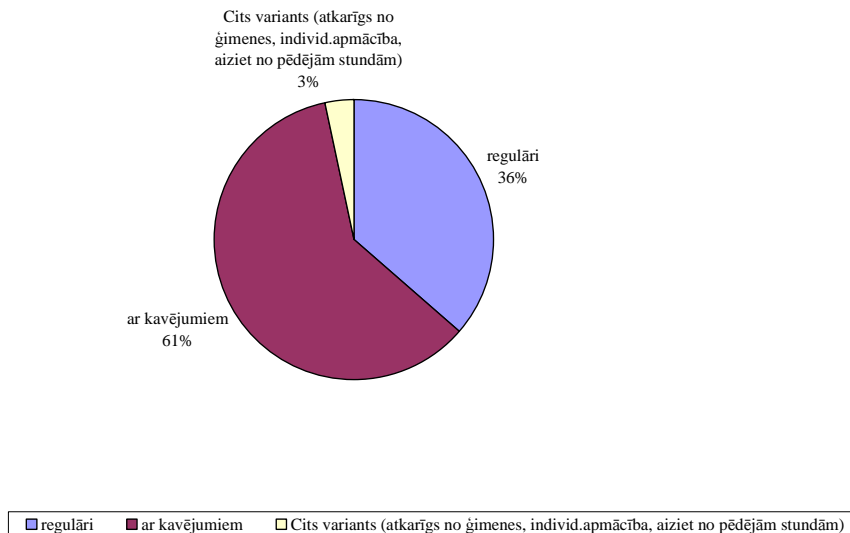

Rīgā uzvedības traucējumi ir raksturīgi 5-9.klašu grupā (63%), taču ievērojams respondentus skaits (34%) norādīja arī 1-4.klašu grupu, kur raksturīgi uzvedības traucējumi skolēniem.

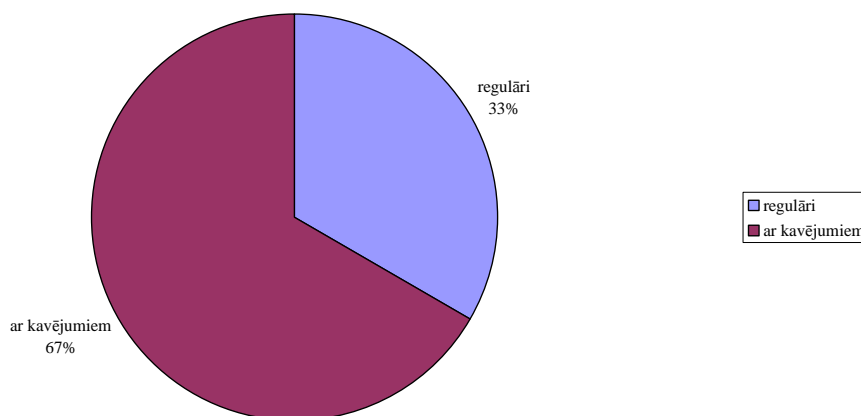

5. Skolas apmeklēšana un piedalīšanās stundās (bērni ar uzvedības traucējumiem).

Latvijas reģionos 61% respondentu darba pieredze liecina, ka bērni ar uzvedības traucējumiem skolu apmeklē ar kavējumiem, 36% - regulāri. Atsevišķos gadījumos bērnam tiek piedāvāta individuāla apmācība vai ir kādi citi iemesli neregulārai skolas apmeklēšanai (3%).

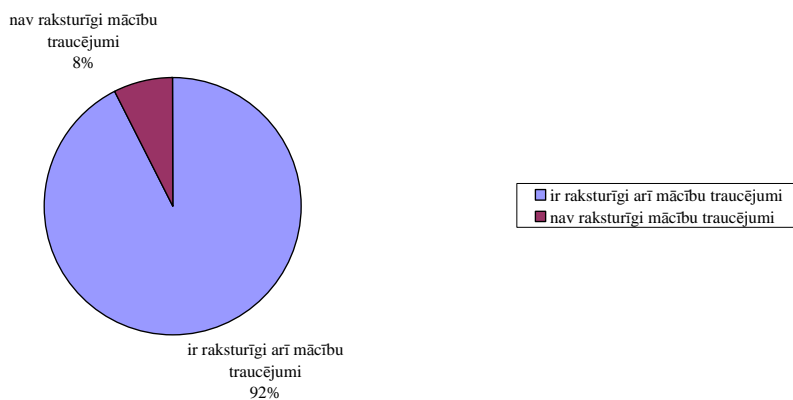

Rīgā 67% skolēnu ar uzvedības traucējumiem kavē skolu, bet 33% mācību stundas apmeklē regulāri.

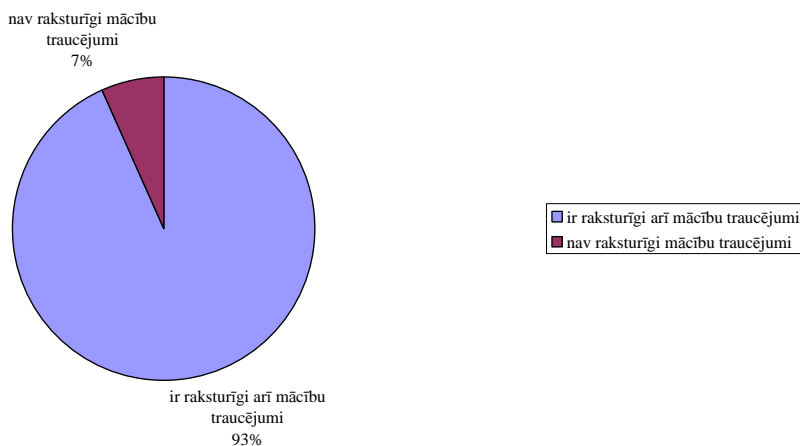

6. Mācību traucējumu saistība ar uzvedības traucējumiem.

Latvijas reģionos 92% gadījumu bērniem ar uzvedības traucējumiem ir raksturīgi arī mācību traucējumi. 8% aptaujāto respondentu nav savā praksē saskārušies ar gadījumiem, kad uzvedības traucējumi ir saistīti ar mācību traucējumiem.

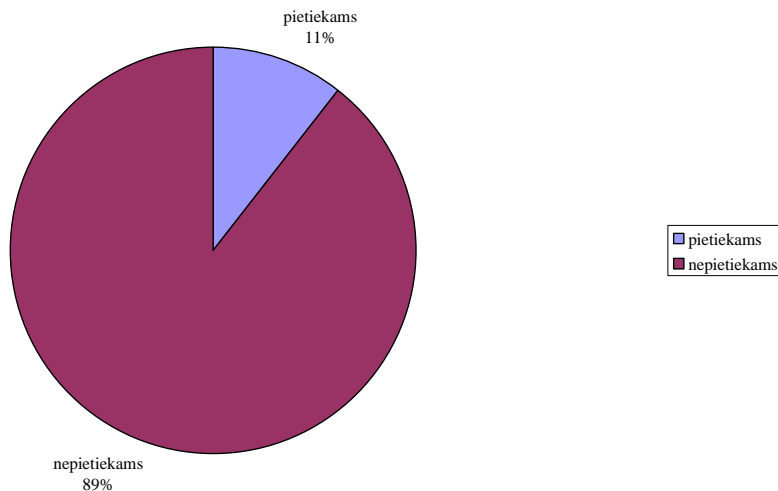

Rīgā situācija ir ļoti līdzīga, attiecīgi 92% un 7% skolēnu.

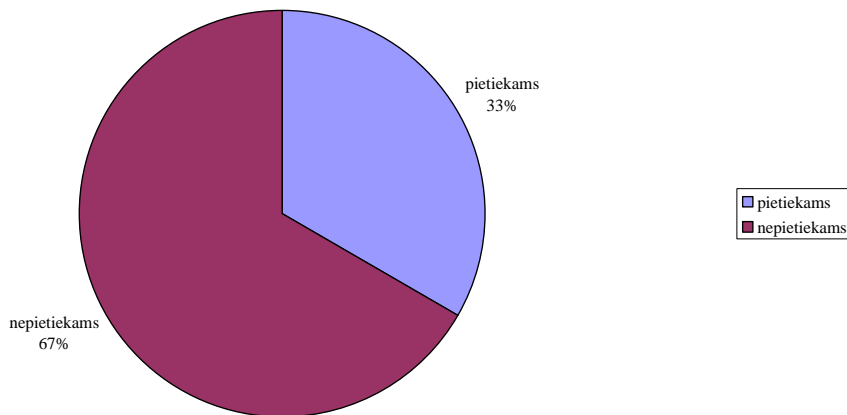

7. LR Izglītības likumā ietverto pedagoga tiesību nodrošinājuma raksturojums pedagogu skatījumā.

Latvijas reģionos 89% aptaujāto pedagogu uzskata, ka likumdošanā iekļautais pedagoga tiesību nodrošinājums ir nepietiekams, bet 11% to vērtē kā pietiekamu.

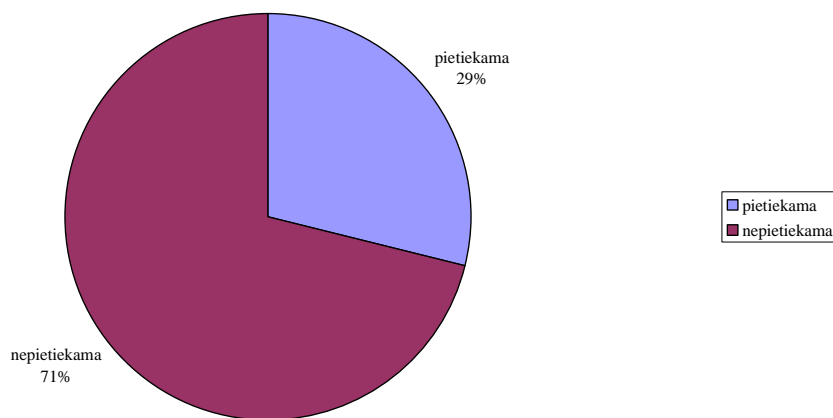

Rīgā salīdzinoši ar reģioniem ir atšķirīgi rādītāji - 67% pedagogu uzskata, ka likumdošanā iekļautais pedagogu tiesību nodrošinājums ir nepietiekams, bet 33% uzskata to par pietiekamu un problēmu saskata citos aspektos.

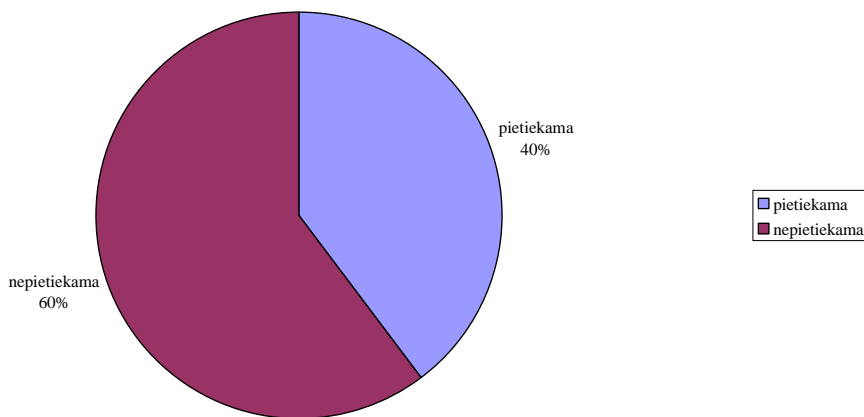

8. Pedagogu profesionālā sagatavotība darbam ar bērniem, kuriem raksturīgi uzvedības traucējumi.

Latvijas reģionos vairāk kā divas trešdaļas respondentu (71%) uzskata, ka profesionālā sagatavotība ir nepietiekama, bet 29% to vērtē kā pietiekamu.

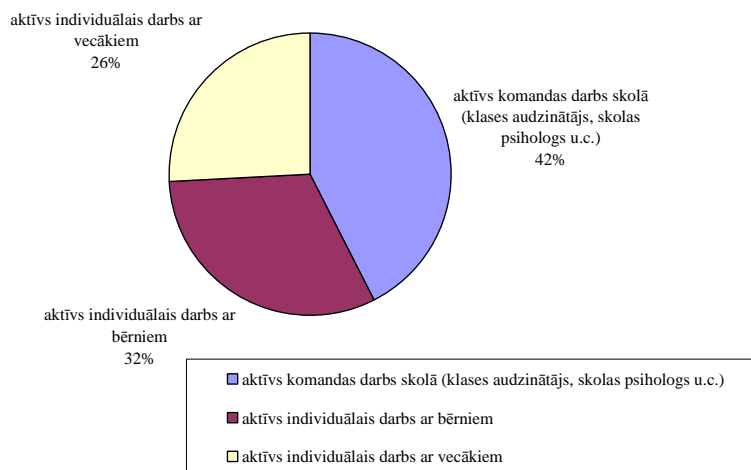

Rīgā profesionālo sagatavotību darbam ar bērniem, kuriem raksturīgi uzvedības traucējumi par nepietiekamu uzskata 60% respondentu, bet 40% to vērtē kā pietiekamu.

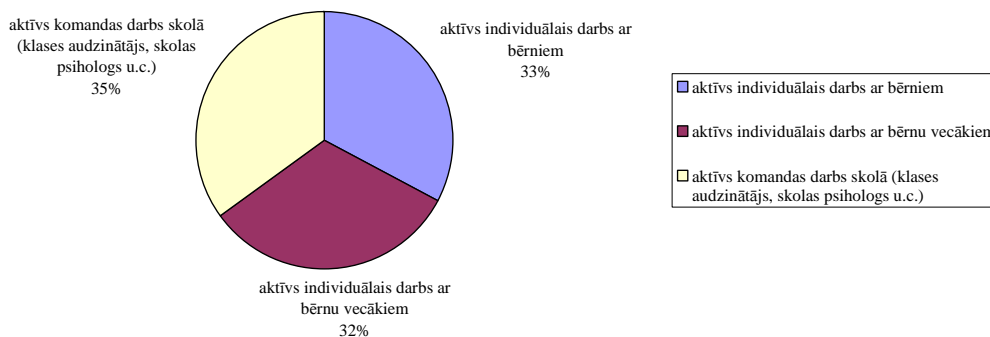

9. Sociālā pedagoga darba prioritātes – modelis, kas saņēmis augstāko vērtējumu pedagogu skatījumā.

Latvijas reģionos, izvērtējot pēc nozīmīguma dažādus sociālā pedagoga darba pienākumus, pedagogu viedoklis par galveno pienākumu kompleksu, kas būtu jāveic šim speciālistam, ir sekojoši: aktīvs komandas darbs (klases audzinātājs, skolas psihologs, mediķis u.c.) – 42%, individuālais darbs ar bērniem (32%) un individuālais darbs ar vecākiem (26%).

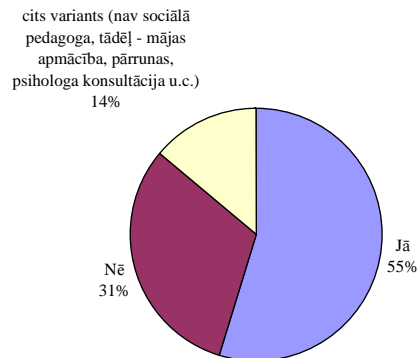

Rīgā sociālā pedagoga darba prioritātes vispārīgā skolu pedagogu skatījumā izkārtotas sekojoši: komandas darbs skolā 35%, aktīvs individuālais darbs ar bērniem un viņu vecākiem attiecīgi 33% un 32%.

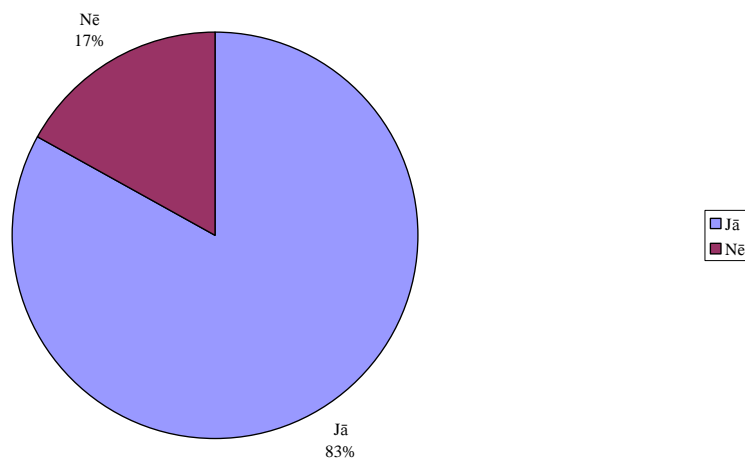
10. Vai skolā tiek veikts korekcijas darbs?

Latvijas reģionos viena trešdaļa aptaujāto vispārizglītojošo skolu pedagogu (31%) uzskata, ka skolā netiek veikts korekcijas darbs. Savukārt 51% pedagogu apliecina, ka skolā veic korekcijas darbu bērniem, kuriem raksturīgi uzvedības traucējumi.

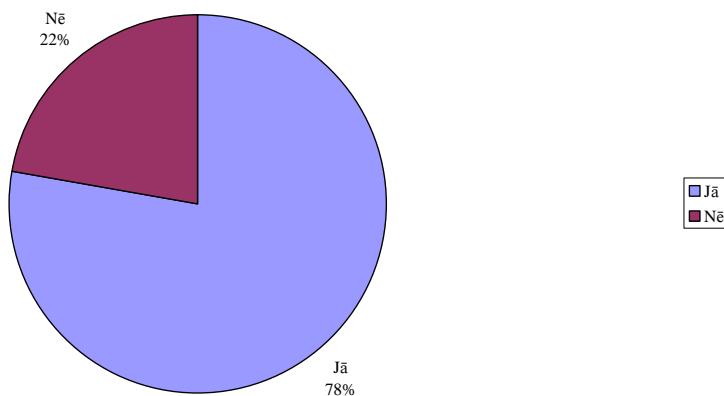
■ Jā ■ Nē □ cits variants (nav sociālā pedagoga, tādēļ - mājas apmācība, pārrunas, psihologa konsultācija u.c.)

Rīgā korekcijas darbs tiek veikts ievērojami vairāk - 83%.

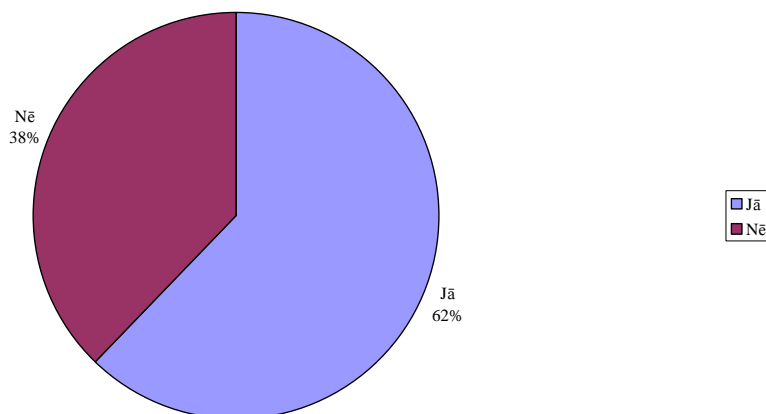

11. Vai korekcijas klašu veidošana skolā ir problēmas risinājums?

Latvijas reģionos vairums respondentu (78%) uzskata, ka korekcijas klašu veidošana skolā būtu problēmas risinājums, bet 22% aptaujāto pedagogu tam nepiekrīt.

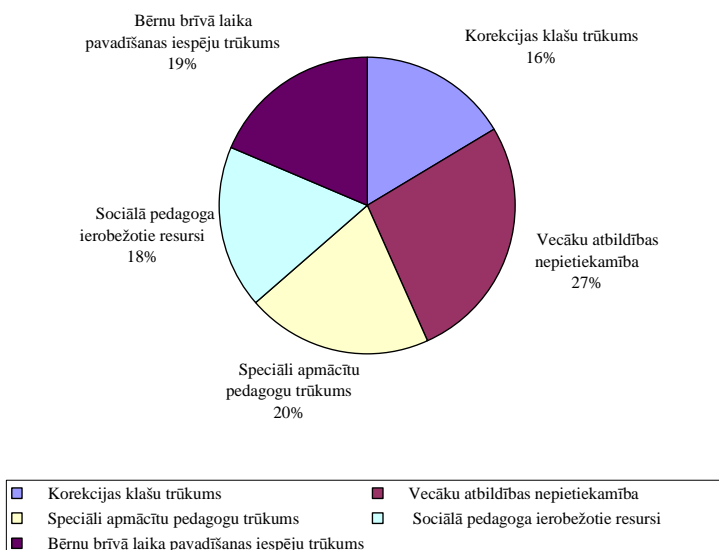
Rīgā korekcijas klašu veidošanu kā problēmas risinājumu atbalsta 62% pedagogu, bet 38% tam nepiekrīt.

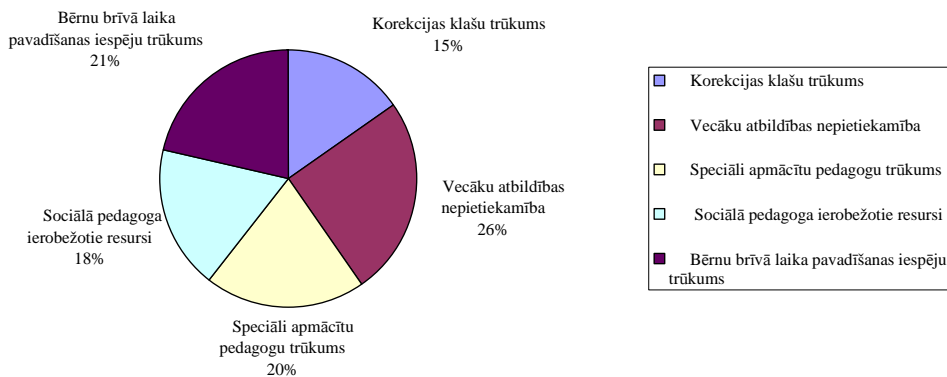
12. Problēmas galvenie cēloņi pedagogu skatījumā.

Aptaujas rezultāti liecina par sekojošiem problēmas cēloņiem, kas saistīti ar bērnu uzvedības problēmām vispārizglītojošās skolās:

Latvijas reģionos: vecāku atbildības nepietiekamība -27%, speciāli apmācītu pedagogu trūkums – 20%, bērna brīvā laika pavadīšanas iespēju trūkums – 19%, sociālā pedagoga ierobežotie resursi – 18%, korekcijas klašu trūkums – 16%.

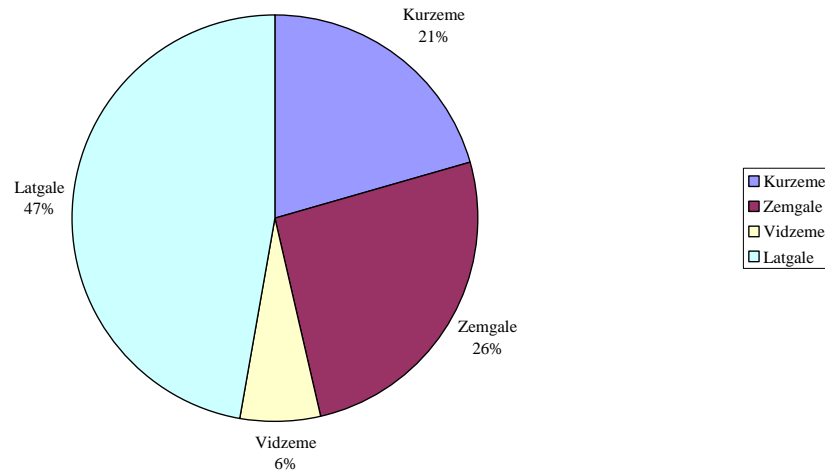

Rīgā: vecāku atbildības nepietiekamība – 26%, bērnu brīvā laika pavadīšanas iespēju trūkums - 21%, speciāli apmācītu pedagogu trūkums – 20%, sociālā pedagoga ierobežotie resursi – 18%, korekcijas klašu trūkums – 15%.

13. Pētījuma dalībnieku aktivitāte dažādos Latvijas reģionos.

Visaktīvāk aptaujā iesaistījās Latgales vispārizglītojošās skolas (47%), Zemgali pārstāvēja 26% aptaujāto, Kurzemes reģionu – 21%, bet Zemgali – 6% respondentu.

KOPSAVILKUMS.

Veicot aptauju, tika apkopots arī pedagogu vērtējums par šīs problēmas cēloņu un seku mijsakarbām, kā arī priekšlikumi iespējamiem risinājumu veidiem. Šo informāciju esam apkopojuši tēžu veidā.

TĒZES.

BŪTISKĀKĀS PROBLĒMAS (PEDAGOGU VIEDOKĻIS):

□ LIKUMDOŠANAS ASPEKTI

- pedagoga tiesības, kas ietvertas Izglītības likuma 52.pantā, neatspoguļo visu tiesību kopumu, īpaši vispārējās cilvēktiesības. Pedagoga tiesības netiek nodrošinātas sekojošās jomās: personas neaizskaramība, cilvēciskais gods un cieņa, fiziskā un sociālā drošība, labvēlīgi darba apstākļi, nav garantēta aizsardzība pret emocionālo un cita veida vardarbību (no skolēnu, vecāku, sabiedrības puses);

- nav apzinātas pedagogu un skolēnu pienākumu un tiesību robežas. Sabiedrībā un likumdošanā tiek akcentētas bērnu un viņu vecāku tiesības, nesamērojot tās ar bērnu un vecāku pienākumiem un atbildību.;

- likumdošana neparedz reālu vecāku atbildību (tikai deklaratīvi) par bērniem un izglītības iestādes un tās darbinieku interešu aizstāvību (atsevišķi skolu nolikumi to paredz);. Vecāki bieži atstāj bērna audzināšanu skolas ziņā, uzskatot, ka to par pedagogu pienākumu.

□ PROBLĒMFAKTORI IZGLĪTĪBAS SISTĒMĀ

- skolēnus nav pamata atskaitīt no skolas līdz 18.g.v., bet nav izveidota šo skolēnu un viņu vecāku sociālās korekcijas (atbalsta) sistēma valstiskā līmenī;

- ja skolēns pārkāpj iekšējās kārtības noteikumus, skolotājs ir pēc būtības beztiesisks ietekmēt šo situāciju - var ierosināt izskatīt jautājumu pedagoģiskās padomes sēdē, bet šie pasākumi ir neefektīvi; (Klasē var būt 1-2 tādi bērni, bet viņi paralizē darbu visai skolai, pārkāpj citu bērnu tiesības uz pilnvērtīgu izglītību, rāda negatīvu piemēru arī citiem bērniem, jo tie redz skolotāja bezspēcību atrisināt problēmu);

- nav valsts institūcijas, kas iejauktos problēmsituācijā un palīdzētu pedagogam;

- pedagogam ir ļoti grūti ietekmēt šādu skolēnu uzvedību, jo: nav tiesību audzināt, tādejādi iejaucoties ģimenes dzīvē, nav uzvedības vērtējuma atestātos, nav raksturojuma skolu beidzot;

- ir situācijas, kad skolotājs, ievērojot bērna tiesības, pats paliek bezpalīdzīgs bērna priekšā (konfliktsituācijās un aizstāvot citus skolēnus). Ir bijuši gadījumi, kad pedagogu ierobežoto tiesību dēļ cietuši citi bērni;

- skolotāju noslogotība, nesagatavotība darbam ar bērniem, kuriem raksturīgi uzvedības traucējumi.

❑ SOCIĀLIE FAKTORI

- skolotāja profesijas zemais prestižs sabiedrībā;

- nelabvēlīgi apstākļi ģimenē (vecāku bezdarbs vai pārslogotība ar darbu, alkoholisms, bezatbildīga attieksme).

❑ CITI FAKTORI

- pedagogi nevar nodrošināt 100% mācību vielas izklāstu, nostiprināšanu, jo jāzaudē laiks, ar neefektīvām metodēm mēģinot mainīt skolēna ar uzvedības traucējumiem attieksmi pret mācību stundu, citiem skolēniem un pedagogu;

- nav noteikta papildus samaksa par darbu ar bērniem, kuriem ir uzvedības traucējumi.

Priekšlikumi problēmu iespējamiem risinājuma veidiem (pedagogu viedoklis):

Vienota mērķprogramma (pedagoģiska un psiholoģiska) valstī pozitīvai virzībai darbā ar problēmbērniem un viņu vecākiem, sakārtojot likumdošanu valstiskā līmenī un nodrošinot to reālu izpildi.

IZMAIŅAS IZGLĪTĪBAS SISTĒMĀ:

- ❑ komandas darbs - nepieciešama agrīna diagnostika, ko varētu veikt sociālais pedagogs kopā ar psihologu, psihiatru, neiropatologu un citiem speciālistiem, jo bieži uzvedības traucējumi saistīti ar izmaiņām nervu sistēmā un psihē. Savlaicīgi konstatētie traucējumi ļautu pareizi veikt sociāli pedagoģisko darbu un ātrāk novērst tos;
- ❑ plašākas korekcijas klašu izveidošanas un individuālās apmācības realizēšanas iespējas (mazāk birokrātijas, atbilstošus štatus, piemaksas, korekcijas klases ar mazāku bērnu skaitu lauku skolās, saglabājot valstī mazās skolas); sociālo pedagogu štata vietas noteikt pēc pedagoģiskās korekcijas klašu skaita vai pēc skolēnu skaita skolā, kuriem ir nepieciešama pedagoģiskā korekcija;
- ❑ nodrošināt sociālā pedagoga štata vietu katrā skolā (piešķirot valsts mērķdotācijas finansējumu), psihologs būtu skolā nepieciešams skolā katru dienu;
- ❑ pieredzes apmaiņa ar skolotājiem, kas strādā ar korekcijas klasēm;
- ❑ veidot skolotājiem psiholoģiskā atbalsta sistēmu, kas novērstu profesionālās izdegšanas sindromu;
- ❑ apmācīt pedagogus darbam ar šādiem skolēniem (organizēt seminārus, pieaicināt lektoros, speciālistus, kas apmācītu darbam ar bērniem, kuriem ir uzvedības traucējumi), izstrādāt speciālu metodiku, rajonu centros organizēt profesionālo apmācību darbam ar šiem bērniem;
- ❑ nodrošināt skolas ar kvalificētiem pedagogiem, sociālajiem pedagogiem, psihologiem;
- ❑ samazināt pamatskolā pavadāmo gadu skaitu līdz 16.g.v.;
- ❑ mūsdienīgu mācību metožu izmantošana stundās;
- ❑ valsts līmenī jāveido sistēma, kas nodrošinātu korekcijas darbu ar šiem bērniem jau pirmsskolas izglītības iestādēs;
- ❑ organizēt korekcijas klases jau pēc 1.kl. beigām;
- ❑ obligātā minimālā skolēnu skaita samazināšana klasē, kas dotu iespēju vairāk izmantot individuālās metodes mācību un audzināšanas procesā;
- ❑ izglītības nozīmes palielināšana valsts līmenī;

- kvalificēts pedagogs individuālam darbam ar šiem skolēniem katrā skolā;
- klasēs, kur mācās bērni ar uzvedības traucējumiem, jānodrošina otrs pedagogs, kurš strādā tieši ar šiem bērniem;
- skolās primāri atbalstīt praktiska rakstura interešu pulciņus un jaunrades nometnes (mazāk izklaides);
- atjaunot skolās uzvedības vērtējuma sistēmu;
- jāievieš policistu dežūras skolā;
- mācību priekšmetu satura atslogošana, palielinot praktiskās darbības apjomu.

SOCIĀLĀS ATBALSTA SISTĒMAS UZLABOŠANA:

- pieteikt sabiedrībai problēmas aktualitāti un iespējamus risināšanas ceļus – izpēte, profilaktiski izglītojošais darbs;
- lielākus valsts līdzekļus piešķirt ārpusstundu interešu izglītības programmām, nodrošinot pašvaldībās šo iespēju;
- jaunatnes iniciatīvu centra atbildība par ielas jauniešiem (institūcija saņem valsts dotāciju);
- sociālā reklāma labvēlīgai savstarpējai attiecīmei un konstruktīvam konfliktu risināšanas veidam;
- aktivizēt starpinstitucionālo sadarbību;
- finansēt sociālo un psiholoģisko palīdzību ģimenēm, kurās bērni izrāda asociālu uzvedību;
- lietderīgas brīvā laika pavadīšanas iespējas (iesaistīt bērnus dažādās aktivitātēs, lai viņi justos līdzvērtīgi ar pārējiem bērniem);
- objektīva informācija masu medijos;
- izstrādāt un realizēt mērķprogrammu, kas ļauj pusaudžiem iekļauties praktiski lietderīgā darbībā;
- veidot sadarbības programmas: skolotājs – skolēns, vecāki – pulciņu vadītāji.

DARBS AR VECĀKIEM:

- vecāku atbildības palielināšana un izglītošana; aktualizēt sabiedrībā jautājumu par soda sankcijām pret vecākiem, kuri nepilda vecāku pienākumus;
- atbalsta sistēmas veidošana ģimenei ar bērniem, kuriem ir uzvedības traucējumi un mācīšanās grūtības;
- pievērst valsts tiesisko institūciju uzmanību par vecāku atbildības nepietiekamību.

PRIEKŠLIKUMI APMĀCĪBU VEIDIEM:

- viena no darba formām varētu būt individuāla apmācība bērniem ar uzvedības traucējumiem (kā pašreiz tiek darīts ar mājas apmācību), it īpaši, ja ir atbalstoši vecāki. Tam nepieciešami papildus līdzekļi. Daļēji šo individuālo apmācību varētu apmaksāt valsts, daļēji - vecāki;
- veidot alternatīvas izglītības iestādes bērniem ar uzvedības traucējumiem, kurās strādātu profesionāļu komanda darbam ar šiem bērniem, ar mērķi integrēt audzēkņus vispārīzglītojošās skolās; (šādā skolā labiekārtotiem amatu mācības, šūšanas, frizieru, kurpnieku u.c. darbnīcām, pieejamībai datoriem, sporta nodarbībām u.c.).

STARPINSTITUCIONĀLĀS SADARBĪBAS VEICINĀŠANA:

- nepieciešams ciešāka sadarbība, palīdzība un atbalsts no pašvaldības, nepilngadīgo lietu inspekcijas, bāriņtiesas;
- ārsta atzinums, vai uzvedības traucējumi nav kādas psihiskas slimības rezultāts, ja ir – tad ārstam jānosaka diagnoze un ārstēšanas veids;
- veidot vienotu sadarbības modeli (kārtību) starp skolu, pašvaldībām Izglītības pārvaldēm;
- pašvaldībās ne vien izstrādāt, bet arī kontrolēt saistošo noteikumu ievērošanu;
- nepilngadīgo lietu inspektoriem aktīvāk risināt jautājumus par skolēnu ievietošanu sociālās korekcijas mācību iestādēs, lai nepieļautu viņu vardarbību pret citiem skolēniem;
- valsts institūciju ieinteresētība par bērnu un vecāku sociālās vides veidošanu;
- augstskolu studentu sagatavošana darbam ar šiem bērniem.

STATISTIKA:

- izpētes uzskaites veikšana rajonā, valstī.

Kontaktinformācija:

e-pasts – evijab@vcb.lv , tālr.7287210.

„Bērni ar uzmanības deficīta sindromu un viņu tiesību pārkāpumi.”

Dr.med.**Inguna Ebele**

organizācija „Glābiet Bērnus”

Viena no lielākajām sociāli – medicīniski tiesiskajām problēmgrupām ir bērni ar uzmanības deficīta sindromu (UDS). Saskaņā ar starptautiskiem pētījumiem šī sindroma izplatība aptver no 2 – 9 % iedzīvotāju. Latvijā nav pētīts ne bērnu skaits ar UDS, nedz izstrādāta kāda koncepcija viņu apzināšanai, ārstēšanai, rehabilitēšanai un izglītošanai. Šīs problēmas nerisināšana draud ar diviem aspektiem:

1. Rupji cilvēktiesību pārkāpumi, nepalīdzot šiem bērniem adekvāti attīstīties - iegūt izglītību, apgūt profesiju, integrēties sabiedrībā
2. Bērnu ar UDS problēmas nerisināšana uzkras sabiedrībai milzīgu sociāli ekonomisku nastu.

Ja bērnus ar UDS atbilstoši neārstē, tad līdz 40% viņu kļūst par sabiedrībā atstumtiem, no alkohola vai narkotikām atkarīgiem, vai noziedzībā iesaistītiem cilvēkiem. Pētījumi ASV liecina, ka apsekojot ASV cietumus, 85% cietumnieku konstatēts UDS. Bērni ar UDS 70 – 80% gadījumos ir hiperaktīvi, taču līdz 30% gadījumu, īpaši meitenes var tieši būt nomākti mierīgas. Par UDS pieņemts saukt gadījumus, kad bērniem nav izdevies konstatēt nekādas klīniskas, organiskas izmaiņas. Hiperaktivitāte nebūt ne katreiz nozīmē UDS. Hiperaktīvs bērns var būt veselās virknes iemeslu rezultātā, sākot no plaša spektra smadzeņu bojājumiem un beidzot ar saindēšanos ar smagajiem metāliem un dažādām fermentopātijām. Tā piemēram, saindēšanās ar svinu vai celiakija (graudaugu apvalkos esošā gliadīna intolerance). Īstais UDS ir tad, ja pilnvērtīga klīniska izmeklēšana izslēdz visas citas organiskas vainas, kuras arī var izraisīt UDS. Par to vai bērnam ir UDS lieliski var pārliicināties, iedodot bērnam atbilstošu devu psihostimulatora – ritalīna. Ikviens klātesošais var pārliicināties kā pavisam neilgā laikā izmainās bērna uzvedība, runas un rakstības veids. Uzbudinātais, nemierīgais bērns, kurš nepārtraukti dīdās, nevar ne nosēdēt, ne nostāvēt mierā un raksta kricelīgā, nelīdzsvarotā, grūti salasāmā rokrakstā, izmainās acīmredzami – viņš kļūst mierīgāks, ar viņu veidojas noturīgāks kontakts, viņa rokraksts neticami izmainās – paliek skaidrs, lielākiem, stabiliem burtiem.

UDS pamatā pēc zinātnieku uzskatiem ir smadzeņu priekšējo daivu nenobriedums ķīmisku procesu līmenī. Tiek uzskatīts, ka UDS galvenais cēlonis ir traucējumi kateholamīnu – serotonīna bioķīmiskajos procesos, šiem bērniem ir samazināta glikozes uzņemšanas spēja un tā visstiprāk izteikta pieres daļā, tātad tieši šajā daļā tiek kavēta „enerģijas uzņemšana” smadzenēs. Pieres daļā ir svarīgākais izturēšanās (uzvedības) regulācijas centrs. Tas slāpē impulsus, dod spēju plānot un domāt uz priekšu un ir tā vieta, kur rodas citāds izturēšanās veids. Tas kontrolē uzmanību un ierosina rīcību. Hiperaktivitāte un pakļaušanās mirkļa impulsam pēc būtības ir psiholoģiskās kavēšanas mazspējas forma. Pēc šīs hipotēzes lielākās UDS simptomu daļās iemesls ir tas, ka lielo smadzeņu garoza kavētāju - starpvielu trūkuma dēļ nespēj pietiekami kavēt pieres smadzenes. Smadzeņu garozas kavēšana zūd, līdz ar to vairojas hiperaktivitāte un pakļaušanās mirkļa impulsam. ASV 25 miljoni cilvēki slimo ar UDS, Latvijā rēķinot no 2 – 9 % iespējamo slimnieku, tas būtu ņemot vidējo aptuveni 5 – 6 %, ap 150 000 cilvēku kopumā, tajā skaitā aptuveni 40 000 bērnu. Ko tas nozīmē? Šie bērni, (lai gan visbiežāk bērni ar UDS ir apdāvinātāki un ar augstāku intelekta līmeni nekā vidusmērs), nevar normāli apgūt mācību vielu, pastāvīgi apdraud sevi vai apkārtējos, kļūst nepanesami savai ģimenei, skolotājiem un visai sabiedrībai, uzbāzīgi traucējot apkārtējos. Rezultātā bērni atpaliek mācībās, tiek izstumti no sabiedrības, kamdēļ kļūst depresīvi, bieži agresīvi, zaudē stimulu dzīvei. Viņi nespēj adekvāti piedalīties ģimenes institūcijā. Tas viss notiek tad, ja šie bērni un vēlāk arī slimi pieaugušie, netiek ārstēti. Ārstēšana ir kompleksa un ietver sevī vairākus elementus, tādus kā sociālā pedagoga, psihologa un psihiatra vai pediatra aprūpe. Taču visai šai ārstēšanai nav efektīvu panākumu, ja netiek pielietota izšķirošā terapijas metode un tā ir ārstēšana ar psihostimulatoru grupas medikamentiem, tādiem kā ritalīns un citi. Lietojot psihostimulatorus, tie veicina un panāk smadzeņu priekšējo daivu šūnu nobriešanu, tā rezultātā UDS var tikt pilnībā izārstēts laikā no 6 mēnešiem līdz 5 gadiem (ja lieto šos preparātus). Eksperimentos ar žurkām pierādījies, ka amfetamīna lietošana ievērojami veicina šūnu tīklojuma intensitāti žurku smadzeņu priekšējās daivās. Vairāki vadoši UDS speciālisti Šveicē un Vācijā uzskata, ka pacientu neinformēšana par izvēles iespējām lietot UDS ārstēšanā ritalīnu, ir pielīdzināma kaitējuma nodarīšanai pacientam un sabiedrībai. Ar nožēlu jāatzīst, ka Latvijā šie bērni kopumā netiek nedz apzināti nedz adekvāti ārstēti. 1998.gadā „Glābiet bērnus” (GB) sāka strādāt ar šo problēmu, uzaicinot uz Latviju noturēt mācību seminārus pedagogiem, pediatriem un psihologiem, augstas klases speciālistu UDS ārstēšanā dakteri Rozvitu Špaleku no Vācijas. Pirmoreiz Latvijā parādījās publiska informācija par iespēju ārstēt bērnus ar UDS, pielietojot

ritālīnu. Vairākus gadus GB cīnījās par atļauju pielietot ritalīnu Latvijā, kas beidzot tika panākts sadarbībā ar toreizējo Labklājības ministru Vladimiru Makārovu un psihiatrijas profesori Raisu Andrēziņu.

Diemžēl turpmākie nepieciešamie pasākumi, kuriem valstiskā līmenī būtu jāseko, lai efektīvi palīdzētu bērniem ar UDS, netika veikti. Nav izstrādāta koncepcija, netiek veikti pētījumi, nav izveidotas kontroles grupas. Tiem vecāki un ģimenēs ārsti, kuriem ir zinām par ritalīnu ir ļoti lielas grūtības to sagādāt un ordinēt. Tajā pat laikā GB rīcībā ir pieredze par vairāku bērnu ārstēšanu ar ritalīnu, kas tika uzsākta pēc mūsu iniciatīvas un panākumi ir spoži – bērni ir kļuvuši adekvāti, sākuši normāli apgūt mācību vielu, pilnībā noregulējušās attiecības ar līdzbiedriem un ģimenes locekļiem. Izmantojot dr.Rozvitas Špalekas lekciju materiālus, citēju dažus interesantus aspektus: „Šeit es gribētu pastāstīt par kādu diezgan patvaļīgu, tomēr interesantu Toma Hartmana hipotēzi. Viņš ir amerikānis, kam arī pašam ir UDS sindroms. Viņš ir vadījis hiperaktīvo bērnu skolu. Cilvēks ar daudziem talantiem, kam ir vairāki akadēmiskie grādi, populārs autors, firmu dibinātājs, palīdzības sniedzējs trešajā pasaulē, jaunāko ziņu reportieris, redaktors un tehniķis.

Viņš jautā, vai tas ir iespējams, ka 25 milj. cilvēku ASV slimo ar UDS un ka tas varētu būt likteņa untums? Viņa hipotēze ir, ka cilvēki ar UDS sindromu ir mednieku un sirotāju sabiedrības ģenētiskie mantinieki no aizvēstures laikiem. Viņa hipotēzi balsta tas, ka ASV ir vairāk cilvēku ar UDS sindromu nekā Eiropā, ko izskaidro ar to, ka Eiropas „mednieki” ir izceļojuši uz Jamaiku 17. un 18. gadu simtenī. Līdzīgi ir Austrālijā, kuras baltie iedzīvotāji lielā mērā ir sodīto pēcnācēji, kas savulaik tika deportēti no Anglijas. Tā sakot britu sabiedrības neizdevušies dēli un neapmierinātie. Turpretī Japānā, kur jau kopš 6000 gadiem iedzīvotāji ir zemkopji, ir ļoti maz cilvēku ar UDS sindromu.

Lieli „mednieki” bija izgudrotājs T.A. Edisons, Bendžamins Franklins, Ernests Hemingvejs, Ābrams Linkolns, Vinsents van Gogs ...”

Secinājumi un rekomendācijas

1. Latvijas valsts nepilda ANO Konvencijas par bērna tiesībām 19.,23.,24 pantos ietvertās normas attiecībā uz bērniem ar UDS - netiek izmatotas nekādas valsts iespējas, lai viņiem palīdzētu - netiek apzināti, netiek ārstēti, līdz ar to netiek nodrošinātas viņu tiesības uz izglītību, normālu attīstību, kura ļautu viņiem kļūt par pilnvērtīgiem sabiedrības locekļiem; bērni ar UDS netiek pasargāti gandrīz no neizbēgamas vardarbības skolā un ģimenē.
2. Veikt pētījumu, lai apzinātu bērnu skaitu valstī, kuri slimo ar UDS
3. Sadarbībā ar veiksmīgiem UDS ārstēšanas speciālistiem izstrādāt koncepciju UDS ārstēšanā
4. Izglītot pedagogus, vecākus un mediķus par UDS kā to konstatēt un ārstēt
5. GB rīcībā ir gan literatūra par UDS, gan aptaujas lapa skolotājiem un vecākiem, lai konstatētu bērnus ar UDS.

Kontaktinformācija:

Tālrunis 7315298,

Inguna Ebela vai Dana Avotiņa

Bērnu ar uzvedības traucējumiem psihosociālās adaptācijas problēmas Latvijas skolās: situācijas analīze.

Mag.psych. **Dace Bērziņa**
Rīgas Pedagoģijas un Izglītības vadības augstskola

Gan pētījumu rezultātu, gan novērojumu analīze liecina, ka var izdalīt vairākas iemeslu grupas, kuru dēļ teorētiski pasludinātā humānistiskā koncepcija pēc būtības netiek realizēta praksē, risinot jautājumus, kas saistīti ar bērniem ar uzvedības problēmām.

1. Latvijā ir ļoti zems izpratnes līmenis gan ierindas skolotāju, gan arī izglītību reglamentējošo un administrējošo institūciju vidū par šobrīd pasaulē aktuālāko humānistisko koncepciju vislabāk realizējošo - iekļaujošo izglītības pieeju (inclusive education). Līdz ar to Latvijā joprojām saglabājas tendence uz problēmbērnu segregāciju: izolēt no pārējās sabiedrības, „lai netraucē normālajiem bērniem un skolotājiem”. Parādās pedagoģiskā divkosība: no bērniem tiek prasīta tolerance pret katru cilvēku, bet pieaugušie cenšas citādākos izstumt.
2. Šo situāciju lielā mērā provocē tas, ka netiek administratīvā līmenī novērtēts katra skolotāja ieguldījums darbā ar problēmbērniem (tiek publiski cildināts tikai darbs, ko skolotājs paveic īpaši spējīgo bērnu attīstīšanā), jo ir pilnīgi skaidrs, ka šie bērni var ilgstoši neuzrādīt pietiekamus mācību sasniegumus, taču skolotāja ieguldījums viņa pedagoģiskajā un sociālajā rehabilitācijā var būt milzīgs. Vēl trakāk – pat no augstu amatpersonu mutes publiski izskan apgalvojumi, ka pie lauku skolu skolēnu zemākajiem mācību sasniegumiem vainojama skolotāju nepietiekamā kvalifikācija. Tas liecina, ka pie administratīvajām svirām Latvijā šobrīd atrodas cilvēki, kuriem ir primitīva, diletanta izpratne par reālo situāciju un tās cēloņiem.
3. Lai pedagoģiskā un sociālā rehabilitācija būtu efektīva, svarīgi ir saprast cēloņus, kuri ir bijuši bērna uzvedības vai mācību grūtību pamatā, jo pie vienādām uzvedības izpausmēm var būt pilnīgi atšķirīgi cēloņi, līdz ar to ir jāizvēlas atšķirīgs korekcijas ceļš. Taču Latvijā vēl joprojām dominē iedalījums pēc ārējām pazīmēm vai medicīniskām diagnozēm, neskatot bērnu viņa personības un ģimenes un skolas attiecību kontekstā: „Kas ir ar bērnu?”, nevis „Kas notiek viņam apkārtējā sociālajā vidē, ka viņa individuālās īpatnības tiek nevis kompensētas un mazinātas, bet gan izpaužas kā uzvedības traucējumi.”

4. Pietrūkst izpratnes par to, ka nevar mehāniski atdalīt uzvedības traucējumus no mācību grūtībām, jo bieži vien uzvedības traucējumi ir mācību grūtības vai saskarsmes problēmu ar skolotāju sekas, savukārt arī mācību grūtības var būt uzvedības traucējumu sekas.
5. Akcents vēl joprojām tiek likts uz „ko bērns nevar tā, kā citi”, nevis uz „kādi ir viņa resursi, kādā veidā viņš var (jā, atšķirīgi no citiem, tomēr-var!). Tas ir saistīts ar to, ka visos izglītības administrācijas līmeņos joprojām saglabājas orientācija uz galarezultātu, bet trūkst izpratnes, ka rezultāts var būt tikai tad, ja ir optimāli organizēts katra bērna mācīšanās un sociālās adaptācijas process, virzīts uz bērna personību kopumā, nevis kā uz objektu, kuram kaut kas mehāniski, primitīvi tieši jāpiespiež darīt vai arī jāaizliedz darīt. Tātad ļoti pietrūkst gan zināšanu, gan izpratnes gan metodoloģiski organizētas vadības, kā tieši vadīt katra bērna iemācīšanās un sociālās rehabilitācijas procesu.
6. Un būtisks moments, kas akcentēts tieši iekļaujošās izglītības koncepcijā, bet par kuru neizpratne vērojama arī Latvijas izglītības augstākajos ešalonos: uzmanība ir jāvērs nevis uz problēmbērnu kā uz novērojumu un īpašas vērtības objektu, pretnostatot to citiem, „parastajiem” bērniem, bet gan uz detalizētu, dziļu situācijas izpratni, kādi faktori tieši var radīt bērniem mācību vai uzvedības problēmas. Jo jebkuras mācību vai uzvedības problēmas noteiktās situācijās vai apstākļos var parādīties jebkurai bērnam, bet, ja jau viņš ir ielikts plauktiņā „parastais”, tā savukārt ir pedagoģiski diskriminējoša attieksme pret viņiem, kas savukārt var radīt šajos bērnos aizvainojumu pret tiem, kas saņem īpašu uzmanību. Jautājums ir par katram bērnam draudzīgas, ekoloģiskas sociālas vides veidošanu skolās, kas neatstumj nevienu, bet katram iespēju robežās palīdz tikt galā ar viņa grūtībām, saprotot un atbalstot.
7. Saistībā ar bērniem ar uzvedības traucējumiem mēdz tikt piesauktas skolotāju cilvēktiesības netikt pazemotam no skolēnu puses, taču par to parasti sūdzas skolotāji, kuri neievēro, ka viņu pašu attieksme rpret problēmbērniem ir pazemojoša. Skolotāji, kuri ciena jebkuru bērnu, arī ar dažādiem bērnu uzvedības ekcesiem parasti tiek galā gan sevi, gan citus pazemojošā veidā.

Kontaktinformācija:

Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības augstskola

Mājas lapa: www.rpiva.lv

Kas ir iekļaujošā izglītība?

Dita Nīmante

Skolu atbalsta centrs

Jēdziens “invaliditāte” ir sabiedrības radīts – mainiet cilvēku domāšanas veidu par invalīdiem un jūs likvidēsiet cilvēka – invalīda problēmu. (Oliver, 1988)

Pirms vairākiem gadiem viesojos Norvēģijā, valstī, kur ir likvidētas un nepastāv speciālās skolas. Visi skolēni apmeklē skolu, kas ir vistuvākā viņu dzīvesvietai, neatkarīgi no tā, kādas ir bērna problēmas. Taču ļaužu atmiņā vēl joprojām ir stāsti par to, kā šie bērni vēl pagājušā gadsimta sākumā atradās māju bēniņos – prom no ļaužu acīm kā lielākais mājīnieku sarūgtinājums un kauns.

No bēniņiem līdz klasei jeb īsi par vēsturi

Bērni ar īpašām vajadzībām acīmredzot ir dzīvojuši visos laikos. Fragmentāri par viņu eksistenci mēs varam uzzināt gan no Bībeles tekstiem, gan no vēsturiskiem avotiem par Romas impēriju un citās valstīs valdošo attieksmi pret bērniem invalīdiem, arī no daiļliteratūras. Piemēram, vēl 17. gadsimtā Ķīnas impērijā jaundzimušos bērnus ar redzamiem defektiem pameta aiz pilsētas sienām dzīvnieku saplosīšanai vai garāmgājēju labvēlībai. Mateo Ripa (*Matteo Ripa*), jezuītu mūks, apraksta, ka 1720. gadā viena gada laikā vien jezuītu ordeņa mūki aiz Pekīnas vārtiem savāca ap 3000 bērnu. Gandrīz nav iespējams precīzi restaurēt to laiku patieso attieksmi pret īpašajiem bērniem, var tikai minēt. Izstumtie, iznīcināmie, nepieskaitāmie, Dieva sods – tā īsi varētu raksturot tā laika sabiedrības attieksmi. Zināms ir tas, ka **pirmie sistēmiskie mēģinājumi mācīt bērnus ar īpašām vajadzībām ir meklējami tikai 18. gadsimtā.**

Pirmās skolas, kurās apvienoja bērnus ar īpašām vajadzībām, **bija skolas kurlmēmiem un neredzīgiem bērniem.** Šīs skolas bija tā laika pedagoģiskajā un medicīniskajā priekšpulkā, tā kā ne vien organizēja bērnu aprūpi, bet arī pakāpeniski sāka veidot pirmās apmācību programmas īpašajiem bērniem. Attieksmes maiņa daudziem bērniem no neapmācāmo kategorijas ļāva ierindoties to bērnu pulkā, kuriem ir iespēja iegūt izglītību. Programmas galvenokārt bija orientētas uz skolēnu sagatavošanu praktiskajai dzīvei, tā kā joprojām šajā laikā valdīja ierobežoti uzskati par īpašo bērnu dzīves un mācību perspektīvām.

Latvijā pirmā speciālā skola kurlmēmiem bērniem nodibinājās 1839. gadā, bet neredzīgiem – 1872. gadā.

19. gadsimtā pedagogu un dažu ārstu vidū parādījās arī interese par *bērniem ar garīgās attīstības traucējumiem*. Progresīvākie mediķi sāka apvienot bērnus ar garīgās attīstības traucējumiem *īpašās patversmēs*. Pirmās šāda tipa patversmes radās Krievijā un Francijā. Latvijā – 1854. gadā Fridriha Placa patversme “Iestāde idiotiem”. Jāatzīst, ka šādu iestāžu skaits nebija liels – tāpat kā to bērnu skaits, kas finansiālu iespēju dēļ varēja apmeklēt patversmes vai speciālās skolas. Vēl viena daļa bērnu ar īpašām vajadzībām atradās mājskolotāju uzraudzībā. *Taču vislielākā šo bērnu daļa dzīvoja mājās, nesaņemot nekādu apmācību*. Nedaudzo iestāžu, reizēm privātu, pamatuzdevums ilgi palika bērnu uzraudzīt. Ja skolēns bija atzīts par idiotu, viņu tikai uzraudzīja. Ar bērniem, kam tika konstatēta, piemēram, nepietiekama apdāvinātība, vāja garīga atpalcība un fiziskās attīstības traucējumi, skolās pedagogi centās strādāt. Apmācības procesā pamatvērtību pievērsa vispārīgās attīstības priekšmetiem, mūzikai, rotaļām, dziesmām, sportam. Jāzeps Kravalis grāmatā “Latvijas speciālās skolas” raksta: “Audzēkņi apguva to, ko viņi spēja, un to, kas viņiem būtu nepieciešams.” (18. lpp.) Taču vienlaikus autors pauž uzskatu, ka bērnus ar garīgās attīstības traucējumiem nopietni sāka mācīt tikai no 20. gadsimta 20. gadiem.

20. gadsimta 20. – 30. gados notika būtisks pavērsiens bērnu ar īpašām vajadzībām izglītībā. Attīstījās rietumu zemēs, tostarp Latvijā, *arvien lielāks skaits bērnu ar īpašām vajadzībām varēja iegūt izglītību*. Speciālo skolu, tāpat arī profilu skaits paplašinājās. Izglītība kļuva pakāpeniski pieejama arī bērniem ar fiziskās veselības traucējumiem, to skaitā somatiskām saslimšanām, bērniem ar uzvedības un sociālajām problēmām, kā arī bērniem ar dažādu pakāpju garīgu atpalcību un mācību grūtībām. Par visnozīmīgāko iemeslu kļuva ievērojami lielais valsts finansiālais atbalsts speciālo skolu uzturēšanai un bērnu ar īpašām vajadzībām izglītošanai.

Tomēr pamatoti nākas apgalvot, ka *līdz pat 20. gadsimta 60. un 70. gadiem (sociālistiskā bloka valstīs līdz pat 90. gadiem) bērnus ar īpašām vajadzībām ilgstoši atdalīja (segregēja) no pārējiem sava vecuma bērniem, kā arī no sabiedrības kopumā*. Cēlonis šādai rīcībai un reizēm negatīvai attieksmei meklējams nepietiekamajās zināšanās un pieredzē par bērnu slimībām, to cēloņiem, kā arī ietekmi uz bērnu attīstību, kā arī uz apkārtējo sabiedrību.

Rietumos līdz pat 20. gadsimta 60. un 70. gadiem bērnus ar īpašām vajadzībām, par spīti atsevišķu entuziastu mēģinājumiem mainīt sabiedrības attieksmi, galvenokārt uzlūkoja no medicīniskā viedokļa. Pamatojoties uz medicīniskajām diagnozēm, šos bērnus ārstēja, apkopa, uzraudzīja šķirti no vispārējās sabiedrības dažāda rakstura patversmēs, skolās, medicīniskās institūcijās vai arī atstāja savu vecāku ziņā.

Zinātnei, īpaši medicīnai progresējot, kā arī attīstoties demokrātijai un ievērojami palielinoties vecāku uzstājībai, *sešdesmitajos septiņdesmitajos gados* rietumu valstīs *aizsākās diskusijas par bērnu ar īpašām vajadzībām vienlīdzīgām tiesībām un lomu sabiedrībā*. No šā laika aizsākās bērnu invalīdu integrācijas (pretējs segregācijai - iekļaušana) process sabiedrībā.

Bērni invalīdi savu vecāku pavadībā *iznāca no mājām* un parādījās atklātībā sabiedrībai. Visu citu jautājumu vidū arvien asāka kļuva nostādne par īpašo bērnu vienlīdzīgajām tiesībām uz izglītību un izglītības iestādes izvēles brīvību. Vairākās valstīs šo bērnu *jauno statusu nostiprināja ar likumu*. Piemēram, ASV septiņdesmito gadu vidū tika radīta īpaša federālā likumdošana, kas nostiprināja bērnu ar īpašām vajadzībām vienlīdzīgās tiesības, arī uz izglītību. *Likumdošanas bāze pavēra bērniem ar īpašām vajadzībām durvis uz vispārizglītojošo skolu un sabiedrību kopumā*. Taču vēl bija garš ceļš ejams, lai bērni ar īpašām vajadzībām patiesi nonāktu skolas solā.

ASV un citu valstu pieredze parādīja, ka ar likumdošanu vien nepietiek. Piemēram, vairākums vispārizglītojošo skolu ASV arī pēc jauno likumu apstiprināšanas joprojām atteicās uzņemt bērnus ar īpašām vajadzībām. Kā galveno ieganstu pedagogi minēja skolu nepietiekamo sagatavotību pārmaiņām, kā arī nespēju apmierināt skolēnu īpašās vajadzības un izglītošanās vajadzības atbilstoši skolēnu spējām. Skolās nebija izstrādātas individuālās izglītošanās programmas, kas nodrošinātu katra bērna izglītības iegūšanu atbilstoši viņa spējām. Skolās arī nebija pedagogu, kas būtu sagatavoti darbam ar šiem skolēniem. Nebija izveidota ne pedagoģiskā, ne finansiālā atbalsta sistēma īpašajiem bērniem. Tieši tādēļ, lai gan bērniem ar īpašām vajadzībām bija tiesības mācīties vispārizglītojošajās skolās, daudzi vecāki izvēlējās viņus sūtīt uz privātajām skolām, kas varēja nodrošināt individuālo izglītošanās programmu izstrādi un īstenošanu.

Paslaik jaunākās nostādnes ASV un citās attīstītajās valstīs paredz, ka bērniem ir ne vien tiesības iegūt izglītību, ka vispārīzglītošajām skolām ir ne vien jāuzņem skolā bērni ar īpašām vajadzībām, bet arī ir jāpiedāvā atbilstošas programmas, kvalificētu pedagogu un citu speciālistu atbalsts un izglītojošie materiāli skolēniem ar īpašām vajadzībām. Skolai ir jāstrādā tā, lai apmierinātu bērnu īpašās vajadzības, nodrošinātu šo bērnu izglītību atbilstoši viņu spējām un sekmīgu integrāciju vispārīzglītošajās skolās. Reizēm skolas saņem pat dubultu finansējumu šo programmu veikšanai.

Par filosofisku pagrieziena punktu pasaulei kļuva *UNESCO* konferencē par speciālo izglītību (1994) sagatavotais *Salamankas* oficiālais paziņojums. 92 valdības un 25 starptautiskas organizācijas izteica *aicinājumu mainīt attieksmi pret bērniem ar īpašām vajadzībām un uzskatīt šos bērnus par līdzvērtīgiem citiem bērniem, tātad par normu*. Konferencē pieņēma jaunu darbības plānu, kurā ir teikts: “Vispārīzglītojošās skolas ar integrējošu orientāciju ir visefektīvākais līdzeklis, lai cīnītos pret diskriminējošo attieksmi, lai radītu labvēlīgu vidi, veidotu integratīvu sabiedrību un padarītu izglītību pieejamu visiem.” *Salamankas* konference kļuva par pamatu daudzu valstu izglītības politikas un filosofijas maiņai, kā arī pilnībā atbalstīja bērnu ar īpašām vajadzībām tiesības atrasties vispārīzglītojošās skolas klasē līdzās citiem bērniem.

Latvijā, līdz ar Otrā pasaules kara beigām mainoties valsts iekārtai, mainījās arī ideoloģiskās nostādnes izglītībā. Līdzīgi kā citās sociālistiskās iekārtas valstīs līdz pat valstiskās neatkarības iegūšanai 1991. gadā pirmskolas vecuma bērni ar īpašām vajadzībām (tobrīd un joprojām Latvijā lieto terminoloģiju – invaliditātēm) galvenokārt uzturējās mājās vai institucionālās iestādēs, skolas vecumā – speciālajās skolās. Speciālās skolas nodrošināja bērnu ar īpašām vajadzībām izglītību atbilstoši padomju ideoloģijai (sk. salīdzinošo tabulu), kas izpaudās gan speciālo skolu programmās, gan mācību metodikā un kas ar nelieliem izņēmumiem bija līdzīga visā Padomju Savienībā. Pēckara gados Padomju Savienībā pozitīvi bija vērtējama vispārējā obligātā izglītība, kas paredzēja visu bērnu, arī īpašo bērnu precīzu apzināšanu un uzskaiti, kā arī izglītošanu atbilstoši tā laika izglītības nostādnēm.

Speciālo skolu tīkla izvietojums Latvijā norādīja uz galvenajiem tā laika pamatprincipiem attieksmē pret šiem bērniem. Bērni, kuriem bija dažādu pakāpju problēmas, tika mākslīgi atdalīti (segregēti) no sabiedrības, viņu dzīvošana un skološana norisēja noslēgtā vidē,

reizēm tālu prom no apdzīvotām vietām. Sabiedrības attieksme bija klaji negatīva un nosodoša. Bērna invaliditāti uzskatīja par lielu nelaimi un apkaunojumu ģimenē. Balstoties uz nezināšanu un mītiem, sabiedrība bērna invaliditāti mēdza sasaistīt ar ģimenes sociālo statusu – piemēram, tā ģimene noteikti ir dzērāju ģimene, tādēļ ka viņu bērnam ir tāda un tāda kaite, ka viņš ir piedzimis invalīds.

Mūsu mājas pirmajā stāvā sētnieces vedeklai piedzima puisītis. Tā kā mana draudzene draudzējās ar sētnieces vedeklu, šad tad gājām ciemos pie mazā puisīša. Pāris reižu iejutāmies arī aukļu lomā. Laikam ejot, mūsu mājās sāka runāt, ka mazais puisītis nav īsti tāds, kādam viņam vajadzētu būt. Kaut kas ar viņu nebija kārtībā. Viņš nedarīja tā un to, ko darīja krietni vēlāk manai māasai piedzimušī meitiņa un otrajā stāvā piedzimušais kaimiņienes puika. Drīzumā paklīda baumas, ka puika ir slimis, vēlāk jau visi runāja par viņu kā kropolīti. Mēs pie mazā puisīša vairs negājām. Laukā pastaigāties arī viņš gandrīz vairs nenāca. Drīz viņu kaut kur aizveda. Mamma zināja stāstīt - uz iestādi, kur tādi bērni dzīvo. Vienīgais, par ko visi bija nesaprašanā, kā tādiem jaukiem cilvēkiem varēja piedzimt tāds puika, jo ģimene bija normāla, nedzēra, nebija nekādi paklīdeņi.

Valstiskā līmenī politika tika virzīta tā, ka mātei, kurai bija bērns ar īpašām vajadzībām, vieglāk bija atteikties no bērna (uzskatāmas invaliditātes gadījumā to piedāvāja jau īsi pēc dzemdībām), nevis audzināt un skolot bērnu pašai. Valdošā izglītības politika vecākus piespieda agri vai vēlū bērnu nodot sistēmas rīcībā, kas nozīmēja bērna piespiedu atrašanos ārpus ģimenes uz visu vai gandrīz visu laiku.

Speciālās izglītības attīstība Latvijā kopumā līdz pat 1991. gadam ir jāuzlūko PSRS speciālās izglītības kontekstā. Tomēr vienlaikus ir jāuzsver daudzo augsti profesionālo pedagogu darbs ar bērniem dažādos speciālās izglītības profilos, entuziasms un vēlēšanās palīdzēt, cik zināšanas un iespējas ļāva. Pirms Latvijas valstiskās neatkarības iegūšanas 1991. gadā jau bija vērojamas dažas pozitīvas iezīmes. Tā, piemēram, tika veidotas speciālās klases (vēlāk sauktas par integratīvajām klasēm) vispārīzglītojošo skolu paspārnē. Tās lielā mērā kļuva par vienu no priekšnoteikumiem sekmīgam īpašo bērnu integrācijas procesam Latvijas sabiedrībā.

No integrācijas līdz iekļaujošai izglītībai

Salamankas konference pasaulei un pedagogiem piedāvāja jaunus terminus: **iekļaujoša izglītība** un **iekļaujoša skola**. Jēdziens “iekļaujoša skola” padziļināja jēdziena “integrācija” izpratni.

Integrāciju no pagājušā gadsimta vidus izprata kā *procesu, kura mērķis ir iesaistīt bērnu ar īpašām vajadzībām vispārizglītojošas skolas dzīvē - gan mācību procesā, gan arī sociālajā dzīvē*. Tādējādi bērns, kuram iepriekš nav bijušas tiesības atrasties vispārizglītojošā skolā, nonāk sistēmā – skolā, vietā, kas faktiski nemainās, un bērnu vairāk vai mazāk pielāgo esošajai kārtībai. Bērns skolā var atrasties gan ilgstoši, gan uz neilgu laiku.

Latvijā vien ir zināmi *vairāki integrācijas modeļi*.

- Sākotnēji visizplatītākais bērnu ar īpašām vajadzībām integrācijas modelis bija *speciālās klases veidošana vispārizglītojošās skolas paspārnē*. Mācību process notiek atsevišķi – speciālai klasei šķirti no vispārizglītojošajām klasēm. Integrācija ir daļēja, tā notiek sociālā līmenī, bērniem piedaloties kopīgos projektos, pasākumos, starpbrīžos.
- Nākamais pakāpiens – *speciālā klase vispārizglītojošajā skolā, no kuras bērni ar īpašām vajadzībām uz atsevišķām stundām* (piem., zīmēšana, rokdarbi, mūzika u.c.) *dodas uz vispārizglītojošajām klasēm*. Integrācija notiek ne tikai sociālajā jomā. Bērni ar īpašām vajadzībām piedalās vispārizglītojošajā mācību procesā. Lai gan šis modelis ir daudz progresīvāks, to joprojām uzskata par nepilnīgu integrāciju.
- *Skolēns visumā ir integrēts vispārizglītojošajā klasē*, taču nepiedalās atsevišķās stundās (piemēram, valodas stundā vai matemātikā). Šajā laikā *ar skolēnu nodarbojas speciālās izglītības skolotājs*. Integrācija ir gandrīz pilnīga, tā kā lielāko dienas daļu skolēns uzturas vispārizglītojošās klases vidē. Vienīgā šī modeļa nepilnība var slēpties sliktā skolotāju savstarpējā sadarbībā.
- *Skolēns ir integrēts vispārizglītojošajā klasē*. Bērns ar īpašām vajadzībām pavada visu laiku vispārizglītojošajā klasē ar asistenta atbalstu vai bez tā.

Jaunais jēdziens “iekļaušana” līdzīgi kā integrācija ir process, kuras galamērķis ir skola visiem bērniem. Iekļaujoša skola ir skola un vide,

- kura spēj līdz minimumam samazināt to bērnu skaitu, kas kaut kādu (fizisku, psihisku, psiholoģisku, kulturālu vai citu) iemeslu dēļ ir izstumti no tās;
- kura, veicot nepieciešamās pārmaiņas, spēj radīt skolas kultūru, kas strādājot vadās pēc tādiem principiem, programmām, metodēm un visa cita nepieciešamā, lai apmierinātu katra bērna izglītošanās vajadzības;
- kurā visi bērni un ne tikai tie, kas tiek dēvēti par “bērniem ar īpašām vajadzībām”, jūtas piederīgi;
- kur citādību uzlūko par resursu, nevis par šķērslī;
- kura ir vistuvākā katra bērna dzīves vietai;
- kur gan pedagogi, gan skolēni un vecāki ir gatavi strādāt kopā savai un skolas attīstībai un dažādu problēmu risināšanā;
- kura savu ideju īstenošanā sadarbojas ar vietējo sabiedrību.

Tiek minēti vairāki iemesli, kādēļ tieši iekļaujoša skola ir vislabākā vide visiem bērniem:

- katram bērnam ir tiesības kopā mācīties ar saviem vienaudžiem, nav neviena objektīva vai tiesiska iemesla, kādēļ skolēni nedrīkstētu mācīties kopā;
- bērns nedrīkst būt no kaut kā šķirts tikai tādēļ, ka viņam ir kādas īpašās vajadzības vai citas problēmas;
- zinātnieki ir pierādījuši, ka visu skolēnu sasniegumi integrētā vidē ir augstāki kā akadēmiskajā, tā arī sociālajā jomā;
- nav tādas īpašas mācīšanas metodikas vai aprūpes, ko var piedāvāt speciālajās skolās, bet ko nevarētu piedāvāt vispārīgajās skolās;
- segregācija iemāca bērniem bailes, ignoranci un rada aizspriedumus; integrācija un iekļaujoša izglītība iemāca iecietību, līdzjūtību, cieņu un sapratni;
- visiem skolēniem ir nepieciešama tāda izglītība, kas sagatavo viņus tālākai dzīvei.

Daudzas valstis (piemēram, Norvēģija, Lielbritānija) nekavējoties sekoja aicinājumam paplašināt integrācijas jēdziena izpratni savās valstīs un izglītības sistēmā kopumā, veidojot iekļaujošas skolas. Pastāvošo izglītības sistēmu pārkārtoja tā, lai tā pilnībā varētu apmierināt arī bērnu ar īpašām vajadzībām izglītībai nepieciešamo atbilstoši jaunākajām nostādnēm. Jaunākais un būtiskākais dokuments, kas ir tapis kā ieteikumu krājums skolām, ir

Lielbritānijā iznākušais “Iekļaujošas skolas indikators”. Šis krājums palīdz skolām atrast pareizo ceļu uz iekļaujošu skolu.

Lai gan daudzas valstis ir uzsākušas ceļu uz iekļaujošu skolu, jāatzīst, ka tas joprojām ir process, kas vēl nav vainagojies ar nemainīgiem panākumiem. Grūti pasaulē būtu atrast kaut vienu skolu, kas pilnībā atbilstu iekļaujošas skolas statusam. Latvijā sabiedrība ceļu pretī iekļaujošai skolai ir tikai uzsākusi. Tādēļ svarīgi būtu izvirzīt augstākus mērķus skolai un sabiedrībai, ņemot vērā gan citu valstu, gan skolu pieredzi, izvēlēties pareizos uzdevumus un atbalstus ceļā uz iekļaujošu skolu un sabiedrību.

Daži jautājumi, kas palīdzēs atbildēt: vai jūsu skola ir iekļaujoša skola?

1. Vai vairākums skolotāju piekrīt apgalvojumam, ka bērniem ar īpašām vajadzībām uz izglītību ir tādas pašas tiesības kā pārējiem bērniem, ka šiem bērniem ir tiesības atrasties līdzvērtīgā vidē kopā ar pārējiem bērniem?
2. Vai skolā ir nodrošinātas individuālās attīstības iespējas visiem bērniem neatkarīgi no tā, kādas bērnam ir spējas? Vai šī individuālā pieeja ir atspoguļota mācību programmās, stundu plānos, ārpusstundu darbā, kā arī individuālajos skolēnu attīstības plānos?
3. Vai skolā valda vispārējs uzskats, ka no tā, ka skolā ir bērni ar īpašām vajadzībām, iegūst ne vien šie bērni, bet arī pārējie? Tam piekrīt gan skolotāji, gan administrācija, gan vecāki un skolēni?
4. Vai skolā ir nodrošinātas atbalsta sistēmas (psihologs, speciālās izglītības skolotājs, sociālais pedagogs, medicīnas personāls) gan bērniem ar īpašām vajadzībām, gan citiem skolas bērniem, kam īslaicīgi dažādu iemeslu dēļ rodas mācību un psiholoģiska vai sociāla rakstura problēmas?
5. Vai skolā valda sadarbības un komandas darba gaisotne, ko atbalsta un veicina skolas administrācija?
6. Vai visi skolas bērni piedalās visos skolas pasākumos neatkarīgi no viņu spējām un iespējām? Vai šādu rosīgu līdzdalību atbalsta viss skolas kolektīvs?
7. Vai skola nodrošina visiem skolēniem veiksmes izjūtu tajā nozarē, kas katram skolēnam ir viņa stiprā puse?
8. Vai visi vecāki, to skaitā bērnu ar īpašām vajadzībām vecāki pilnīgi iesaistās skolas dzīvē? Cik nozīmīga ir viņu līdzdalība?
9. Vai mēs piedāvājam visas izglītības iespējas bērniem ar īpašām vajadzībām, ka viņi var īstenot savu, lai arī ierobežoto, mācību potenciālu pārējo skolēnu mācību programmā?

10. Vai bērniem ar īpašām vajadzībām piedāvā iespēju sasniegt līdzīgus rezultātus kā citiem skolēniem, piedaloties pārbaudes darbos un eksāmenos ?

Izmantotā literatūra

Dubrovskaja D.V. Jezuītu misija Ķīnā. M.: KRAFT+IV RAN. 2001.

Izglītības likums, 1998.

Kenward, H. (1997) *Integrating pupils with disabilities in Mainstream schools. Making it happen*. London: David Fulton Publisher.

Kravālis J. Latvijas speciālās skolas. 1840 – 1996.R.: Mācību grāmata, SIA, 1996.

Nīmante, D. Speciālās izglītības laboratorija sākumskolas un pamatskolas skolotājiem.

Privātā pamatskola “Patnis”. Sorosa Fonds-Latvija, 1998

Tom, E.C. Smith, E., Polloway, A., Patton, J. R., Dowdy, C. A. (1995) *Teaching students with special needs in inclusive settings*. Allyn and Bacon.

<http://inclusion.uwe.ac.uk>

Kontaktinformācija:

Skolu atbalsta centrs

Dzirnavu iela 34a-8, Rīga. LV 1010

Tālr.: 7503730

Tālr./fakss: 7503729

E-pasts: sac@latnet.lv

www.sac.lv

Bērnu ar uzvedības traucējumiem mācības vispārizglītojošajās skolās.

Guntis Vasīļevskis
Izglītības un zinātnes ministrija
Vispārējās izglītības departaments

Uzvedības traucējumu cēlonis

- ♦ **Attīstības īpatnības (uzmanības deficīta sindroms, valodas attīstības problēmas, veselības traucējumi)**
- ♦ **Saskarsmes problēmas**
- ♦ **Mācību satura apjoms (nosacīti teorētisks)**
- ♦ **Sociālā vide**

Fakti

(Citāti no Labklājības ministrijas sagatavotajām koncepcijām)

- ♦ **Valstī relatīvi augsts ir nabadzīgo iedzīvotāju skaits. Vidēji nedaudz vairāk par 1/5 daļu iedzīvotāju ir tādi, kuru patēriņa līmenis ir zem minimālā nabadzības zemākā sliedzīna līmeņa (zem 50% no vidējiem patēriņa izdevumiem uz ekvivalento patērētāju)**
- ♦ **Pēdējo četru gadu laikā trūcīgo ekvivalento patērētāju īpatsvars vidēji valstī ir pieaudzis no 15,1% līdz 20,3%**

Fakti

(Citāti no Labklājības ministrijas sagatavotajām koncepcijām)

- ♦ **Saglabājas ievērojamas bezdarba līmeņa atšķirības starp Latvijas reģioniem. 2001.gada novembra beigās Rēzeknes, Balvu, Krāslavas, Preiļu un Ludzas rajonos attiecīgi 26,8%, 21,6%, 20,4%, 20,1% un 19,8%**
- ♦ **“Sabiedrības veselības stratēģijā” ir noteikts, ka Latvijā augstais nabadzības līmenis un ekonomiskā nevienlīdzība varētu būt saistīta ar nevienlīdzīgām iespējām veselības saglabāšanā un uzlabošanā**

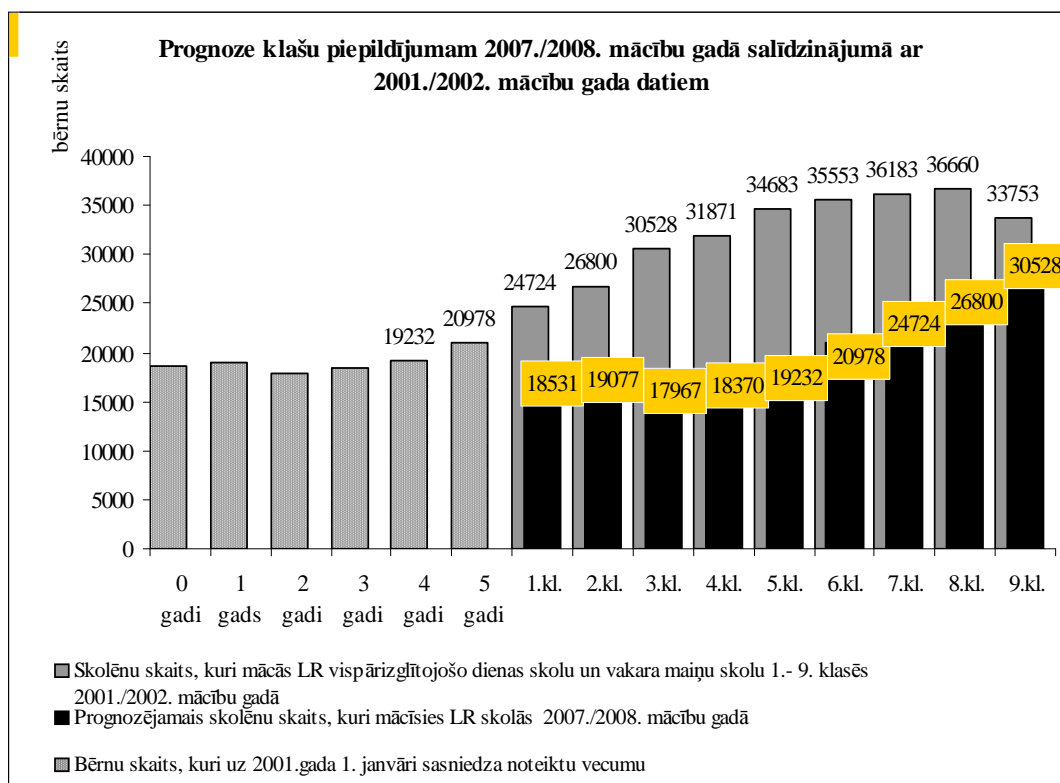
Skolēnu skaita izmaiņas

(1999.g līdz 2003.g)

Skolēnu skaits LR vispārīgā izglītībā dienās skolās

	Kopā	Sākumskolās	Pamatskolās *	Vidusskolās	Speciālās skolās
2002./2003.m.g.	325503	9386	81523	224563	10055
2001./2002.m.g.	336941	11374	81314	234084	10169
2000./2001.m.g.**	344822	8738	85444	240390	10250
1999./2000.m.g.	347052	10410	86379	241788	8475

2002./2003. m. g. izglītības sistēmā iekļauti 95.77% obligātā izglītības vecuma bērni

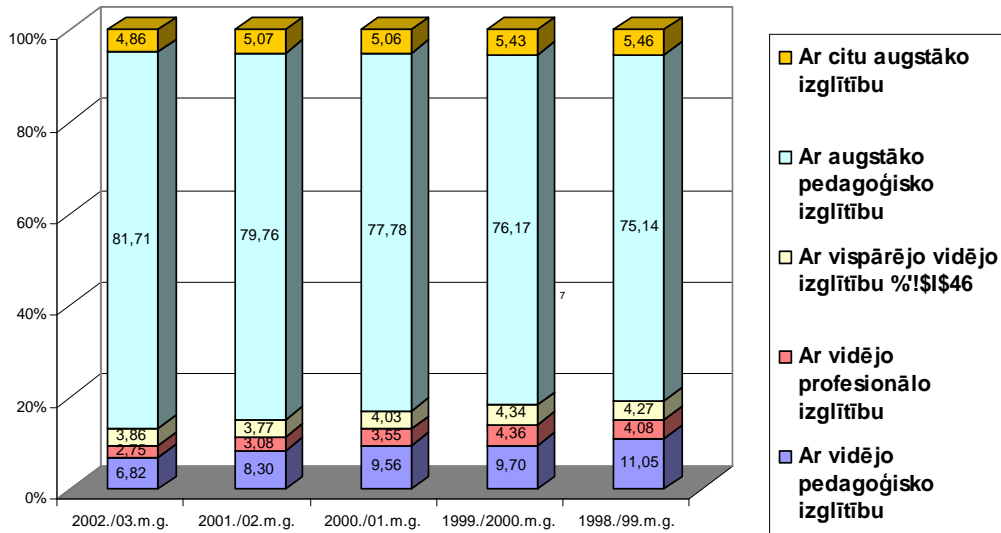
Palīdzība bērna attīstības jautājumos

Skolā

- ♦ Klases audzinātājs
- ♦ Skolas psihologs (viena amata likme uz 600 skolēniem)
- ♦ Speciālais pedagogs (viena amata likme uz 700 skolēniem)
- ♦ Logopēds (viena amata likme uz 500 1. - 6.klases skolēniem)

Pašvaldībā – sociālais pedagogs un citi sociālie dienesti

Vispārīzglītojošo skolu pedagoģisko darbinieku sadalījums (izglītība)

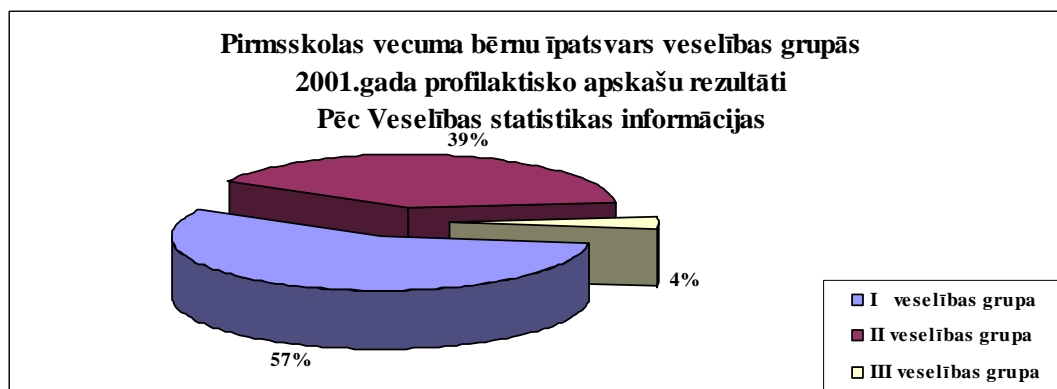

Obligātā piecgadīgo un sešgadīgo bērnu sagatavošana skolai

♦ Veicināt bērna vispārējo attīstību, īpaši pievēršot uzmanību:

- bērna sociālo prasmju attīstībai
- bērna psiholoģiskās gatavības skolai veidošanai
- noteikta mācību satura pamatjautājumu apguvei

2002./2003. māc. gadā 92% 5 un 6 gadīgie bērni ir iesaistīti kādā no sagatavošanas skolai obligātajām programmām

Pedagoģiskās korekcijas programmas

- ♦ Programma paredzēta bērniem ar grūtībām mācībās, lai pedagoģiski novērstu vai izlīdzinātu bērna atpalcību mācībās
- ♦ To var īstenot izglītības iestāde, saskaņojot ar rajona izglītības pārvaldi un IZM
- ♦ Tajā paredzēts mācību un pedagoģiskās korekcijas darbs visas dienas garumā (obligāta pagarinātās dienas grupa, mazāks skolēnu skaits klasē)

Sociālās korekcijas izglītības iestādes

Slēgta tipa internātskolas bērniem vecumā no 12 gadiem līdz 16 gadiem, kuri ir izdarījuši likumpārkāpumu.

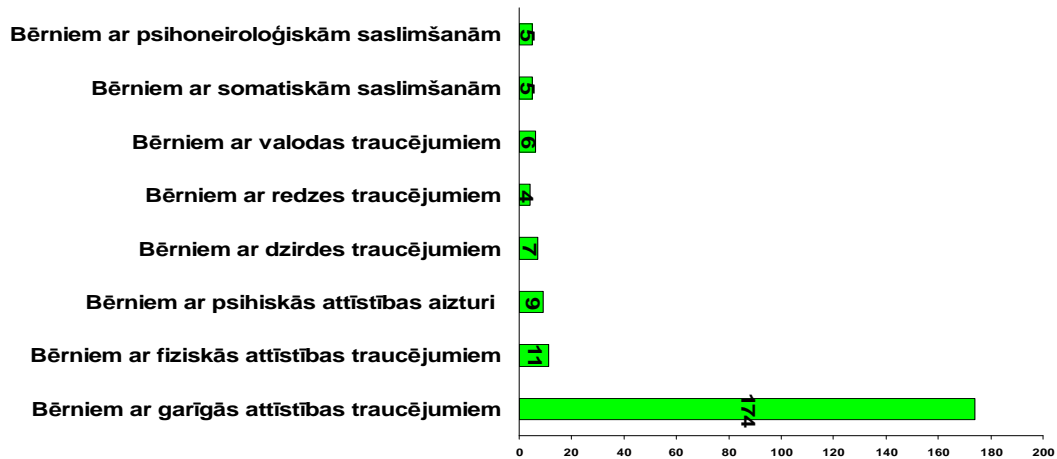
- ♦ Iestādes atrodas tiešā IZM pārziņā (tiek finansētas no valsts budžeta):
- MPI "Strautiņi" – zēniem vecumā no 12 līdz 18 gadiem
- MPI "Naukšēni" – meitenēm vecumā no 12 līdz 16 gadiem
- ♦ Lēmumu par nepilngadīgā ievietošanu šajās iestādēs lemj tiesa vai tiesnesis
- ♦ Iestādēs radīti apstākļi, lai nepilngadīgie veidotu pozitīvus sociālās uzvedības priekšstatus, iegūtu izglītību (sociālās korekcijas izglītības programmas)

Speciālā izglītība

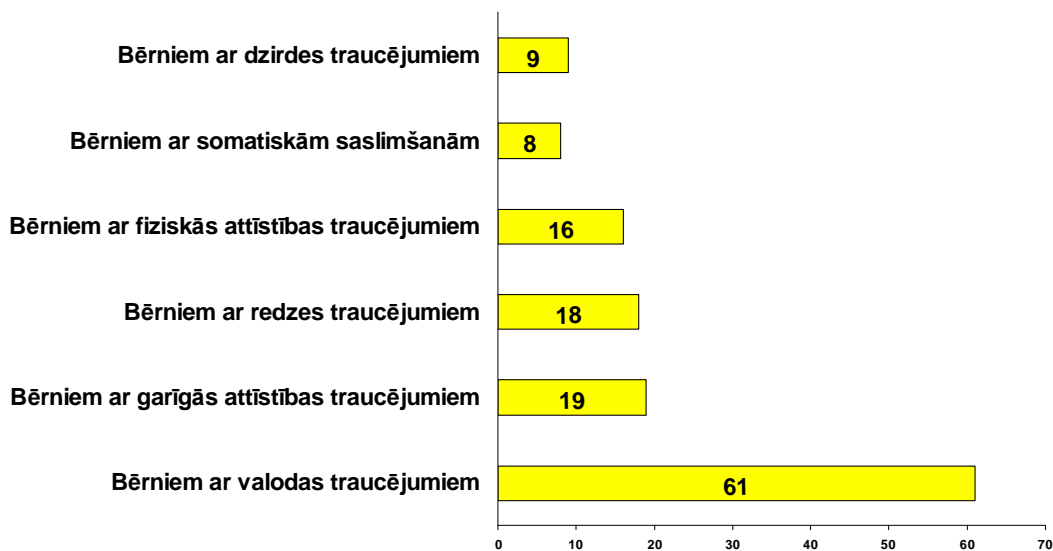
(pedagoģiski medicīniskā korekcija)

- ♦ Ir pieņemti Ministru kabineta noteikumi, kas nosaka kritērijus un kārtību, kādā speciālās izglītības iestādēs uzņem bērnus ar speciālām vajadzībām
- ♦ Speciālās izglītības veidu nosaka valsts un pašvaldību pedagoģiski medicīniskā komisija, kuras darbību reglamentē Ministru kabineta noteikumi *Par valsts un pašvaldību pedagoģiski medicīniskajām komisijām*
- ♦ 64 speciālajās skolās mācās 10055 bērni
- ♦ Ministru kabineta noteikumi nosaka speciālo skolu finansēšanas kārtību
- ♦ Visus izdevumus – pedagogu algas, skolu uzturēšanas izdevumus – sedz no valsts budžeta

Speciālās izglītības programmas (skolās)

Speciālās izglītības programmas (bērnudārzos)

Speciālā izglītība, risināmie jautājumi

- ♦ Bērnu, kuriem nepieciešama speciāla izglītība, skaits nesamazinās
- ♦ Speciālās izglītības iestādēs veidojas nosacīti izolēta vide – nenotiek bērnu iekļaušanās sabiedrībā.

- ♦ **Ministrija piedāvā bērnu ar speciālām vajadzībām iekļaušanu veikt pakāpeniski**
 - **Atverot speciālās izglītības klasi vispārizglītojošajā skolā**
 - **Integrējot bērnu ar atsevišķām speciālām vajadzībām parastajā klasē**
- ♦ **Finansējuma apjoms speciālajā izglītībā - skolu uzturēšanas izdevumiem nav būtiski palielinājies.**
- ♦ **Speciālās skolas pakļautība/ statuss**

Kontaktinformācija:

LR Izglītības un zinātnes ministrija

Vaļņu iela 2, Rīga LV 1050

Mājas lapa: www.izm.gov.lv

Tālrunis informācijai: 7226209

*Bāriņtiesu un pagasttiesu darbības principi darbā ar bērniem, kuriem raksturīgi
uzvedības traucējumi*

Zaiga Matvejāne

Bāriņtiesu un pagasttiesu asociācija

Bāriņtiesas un pagasttiesas ir pašvaldības izveidotas aizbildnības un aizgādības iestādes, kuras seko, lai likumā noteiktās bērnu personiskās un mantiskās tiesības konkrētā pašvaldībā tiktu ievērotas un netiktu pārkāptas.

Katrā pašvaldībā bāriņtiesa pilsētās vai pagasttiesa pagastos ir tā institūcija, kura ir starposms starp ģimeni ar citām valsts un pašvaldību institūcijām. Ja rajona tiesā tiek izskatītas lietas, kas skar bērna tiesības jautājumos par laulības šķiršanu, uzturlīdzekļu piedziņu, aizgādības tiesību ierobežošanu, mantiskos jautājumus, un citos sarežģītos jautājumos tiesa pieprasa bāriņtiesas atzinumus. Bāriņtiesa izskata arī adopcijas, aizbildnības, aizgādības jautājumus.

Pašvaldībai ir pienākums sniegt palīdzību ģimenei, ja vecāku un bērna attiecības nenodrošina bērna attīstībai labvēlīgu vidi vai bērns ir hroniski slims, nodrošinot psihologa, sociālā pedagoga vai cita speciālista konsultāciju, izvēlas bērnam atbalsta ģimeni vai uzticības personu, kura palīdz noregulēt bērna un vecāku savstarpējās attiecības.

Bāriņtiesa sniedz palīdzību, ja bērns neklausā vai nepakļaujas audzināšanai, kā arī nosūta bērnu pie psihologa, ārsta vai cita speciālista.

Bērnu tiesību nodrošināšanā pašvaldība iesaista sabiedrību, kā arī koordinē sabiedrisko organizāciju darbību. Lai šī koordinēšana būtu sekmīga, vēlams pašvaldībā saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 2.panta 3.daļu būtu izdot *NOTEIKUMUS DARBĀ AR BĒRNU*, kuri nosaka kārtību, kādā veicama sadarbība pašvaldībā starp dažādām valsts un pašvaldības institūcijām darbā ar bērna izdarītajiem pārkāpumiem.

Darbu ar pašvaldībā dzīvojošo bērnu izdarītajiem pārkāpumiem organizē trijos līmeņos:

1. Pirmajā līmenī darbu ar bērnu organizē skolas;

2. Otrajā līmenī darbā ar bērnu iesaistās pašvaldības sociālais dienests, administratīvā komisija un policija;
3. Trešajā līmenī darbā ar bērnu iesaistās pašvaldības bāriņtiesa.

Priekšlasījumā kā pozitīvs piemērs tika minēts Salacgrīvas pašvaldības darbs ar bērniem, kuriem raksturīgi uzvedības traucējumi un kuri izdarījuši pārkāpumus. Šīs pašvaldības darbības principus skat. [pielikumā](#)

Kontaktinformācija:

Bāriņtiesu un pagasttiesu asociācija

Vadītāja Baiba Meldere, tālrunis 9452136

Adrese: Raiņa iela 8, Saulkrasti LV 2160

E-pasts: b.meldere@inbox.lv

Pielikums

PROJEKTS

NOTEIKUMI

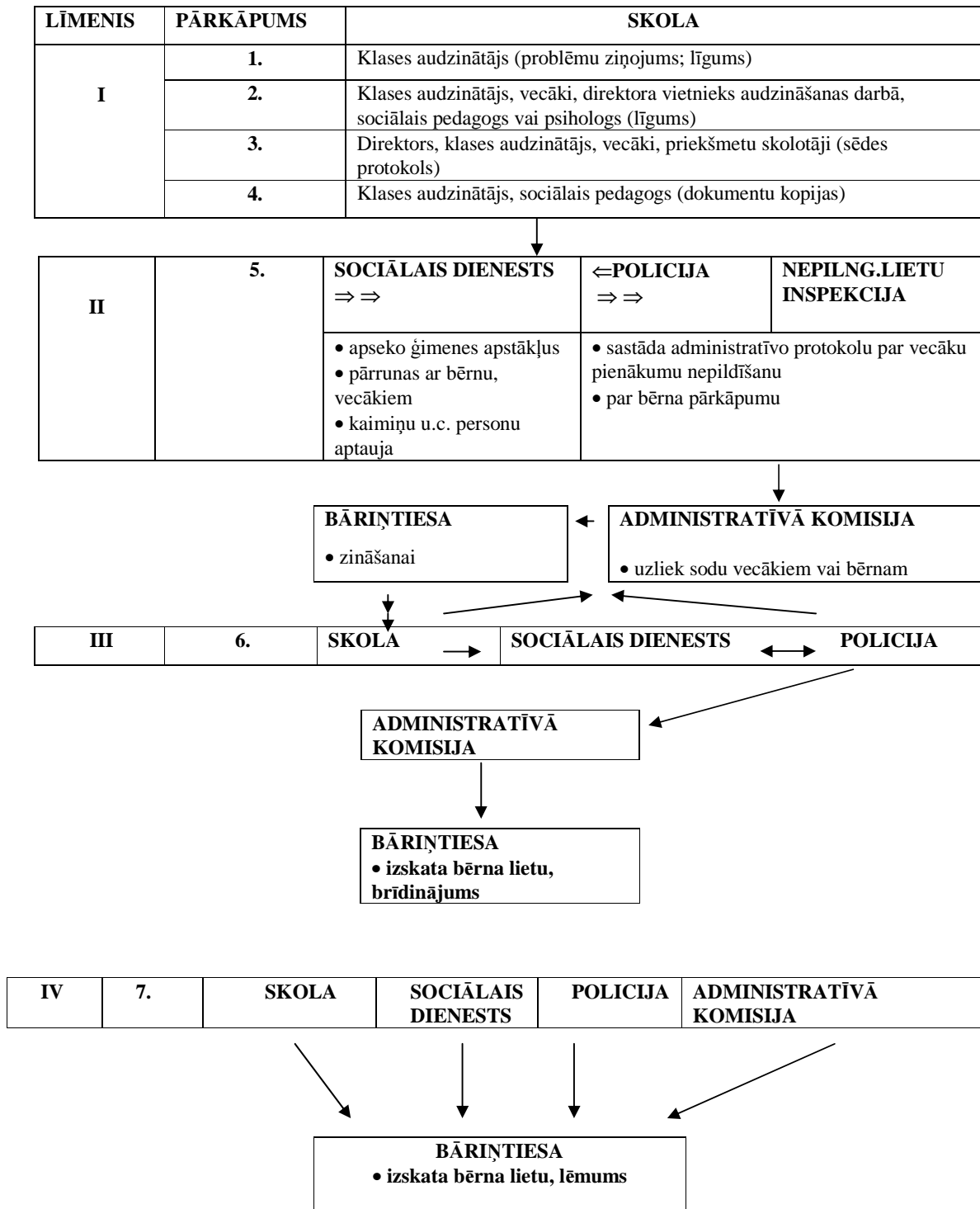
DARBĀ AR BĒRNU

SALASGRĪVAS PILSĒTAS AR LAUKU TERITORIJU PAŠVALDĪBĀ

Izdoti saskaņā ar
Bērnu tiesību aizsardzības likuma
2.panta 3.daļu

1. Šie noteikumi nosaka kārtību, kādā veicama sadarbība Salacgrīvas pilsētā un lauku teritorijā starp dažādām valsts un pašvaldības institūcijām darbā ar bērna izdarītajiem pārkāpumiem.
2. Ar pārkāpumiem saprot iestādes iekšējās kārtības noteikumu neievērošanu, administratīvā pārkāpuma vai noziedzīga nodarījuma izdarīšana, LR spēkā esošo likumu un citu normatīvo aktu neievērošana.
3. Katrs bērna izdarītais pārkāpums tiek rakstveidā fiksēts.
4. Darbs ar pašvaldībā dzīvojošo bērnu izdarītajiem pārkāpumiem tiek organizēts trīs līmeņos.
5. Pirmajā līmenī darbu ar bērnu organizē skolas – Salacgrīvas vidusskola, Svētciema pamatskola un Korģenes pamatskola.
6. Otrajā līmenī darbā ar bērnu iesaistās pašvaldības sociālais dienests, administratīvā komisija un policija.
7. Trešajā līmenī darbā ar bērnu iesaistās Salacgrīvas bāriņtiesa.
8. Sadarbība starp institūcijām ir norādīta shēmā „Darbs ar bērnu” (noteikumu pielikums Nr.1).

DARBS AR BĒRNU (SHĒMA)

- Materiāls sagatavots pēc Salacgrīvas pilsētas ar lauku teritoriju domes sociālā dienesta, Salacgrīvas policijas, Salacgrīvas bāriņtiesas sadarbībā ar pašvaldības skolām izstrādātās paraugshēmas

Vecāku loma bērna tiesību aizsardzībā

Laila Rieksta – Riekstiņa

Īpašu uzdevumu ministra bērnu un ģimenes lietās sekretariāts

1. Lai varētu novērtēt, kāds atbalsts nepieciešams bērniem ar uzvedības traucējumiem, pirmām kārtām būtu jāvienojas par to, ko mēs saprotam ar vārdiem „uzvedības traucējumi”. Lai vienotos par definīciju, noteikti nepieciešams turpināt diskusiju, jo patlaban, izvērtējot Īpašu uzdevumu ministra bērnu un ģimenes lietās sekretariātā saņemtās sūdzības par bērnu tiesību pārkāpumiem izglītības iestādēs, kā arī tiekoties ar skolēniem un pedagogiem iegūto informāciju, sekretariāta darbinieki secinājuši, ka ir tendence bērnu, kurš bez ierunām nepilda skolotāja norādījumus vai kuram ir īslaicīgas grūtības ar mācību vielas apguvi, pieskaitīt pie bērniem ar uzvedības traucējumiem, līdz ar to uzskatot, ka šim bērnam nav vietas vispārīglītojošā skolā.

2. Ja speciālisti, rūpīgi izvērtējot bērna uzvedību, konstatē, ka bērnam tiešām ir uzvedības problēmas, nākošais solis ir uzvedības problēmu cēloņa noteikšana, jo, tikai zinot cēloni, ir iespējams problēmu risināt - vienas metodes būs jāmeklē, lai palīdzētu bērnam ar uzmanības deficīta sindromu un pavisam citas, lai mazinātu sociālās izstumtības radīto spriedzi bērna attiecībās ar vienaudžiem un pedagogiem.

3. Diskusijās ne reti izskan viedoklis, ka bērni ir ļoti labi informēti par savām tiesībām, bet nezina pienākumus, kas arī rada problēmas skolēnu un pedagogu attiecībās. Protams, dzīvē nevienam nav tikai tiesību bez pienākumiem, arī bērniem ne, taču likums uzsver bērna kā fiziski un intelektuāli nenobriedušas personas vajadzību pēc īpašas aizsardzības un gādības, kuru bērnam nodrošina vispirms viņa ģimene, tad valsts un pašvaldību institūcijas. Bērnu tiesību aizsardzības likums līdzās tiesībām min arī bērna pienākumus- gan ģimenē, gan izglītības iestādē. Paredzēts izdarīt grozījumus minētajā likumā, nosakot, ka bērni attiecīgi arī jāizglīto ne tikai par bērnu tiesību, bet arī pienākumu jautājumiem.

4. Bērnu tiesību aizsardzības likums paredz, ka vecāku pienākums ir sagatavot bērnu patstāvīgai dzīvei sabiedrībā, pēc iespējas respektējot viņa individualitāti, ievērojot spējas un tieksmes. Likums uzsver to, ka ģimene ir dabiska bērna attīstības un augšanas vide, savukārt valstij un pašvaldībām jāatbalsta ģimene un jāsniedz tai palīdzība. Tātad, lai palīdzētu

bērniem ar uzvedības traucējumiem iekļauties skolas dzīvē, ļoti svarīgi ir atrast kopīgu valodu skolai un vecākiem. Viens no šādas sadarbības priekšnoteikumiem ir sociālā pedagoga darbs skolā, jo skola nedrīkst norobežotie no bērna sociālajām problēmām, jo, atsakoties tās risināt, nebūs iespējams nodrošināt augstu izglītības kvalitāti.

Kontaktinformācija:

Īpašu uzdevumu ministra bērnu un ģimenes lietās sekretariāts
Basteja bulvāris 14, Rīga LV 1050
Tālrunis 7356497, fakss 7356464
E-pasts: pasts@bm.gov.lv

Positive Behavior Support & Interaction in School*

PALS - a school – wide program

Anne Arnese

**Norwegian Center for Studies on Conduct Problems
and Innovative Practice – University of Oslo**

Nancy Knutson Bank

Oregon Social Learning Center & University of Oregon

WHAT THE LECTURE COVERS:

- Problem behavior in school
 - Challenges and occurrence
 - Ineffective and effective interventions
- PALS - a school – wide intervention program
 - Contents
 - Implementation

PROBLEM BEHAVIOR IN SCHOOL – CHALLENGES

- Many students have a lack of social and behavior skills and do not respond as expected in learning (Sprague, Sugai & Walker, 1998; Ogden, 2001)
- Behavior problems have increased in intensity and frequency (Sugai & Horner, 1999)
- Teachers report that students with serious or severe problem behavior are disturbing or threatening all students teaching environment (Sprague & Walker, 2000; Ogden, 2001)
- students with severe problem behavior are increasing risks of exclusion and segregation
- Discipline problems and lack of motivation are seen as the most serious problem teachers are faced with (Ogden, 2001)

PROBLEM BEHAVIOR IN SCHOOL –OCCURRENCE

70% -No problem behavior

20% - severe problem behavior

8% - serious problem behavior

2,5% very serious problem behaviour

PROBLEM BEHAVIOR IN SCHOOL –OCCURRENCE IN RANKING ORDER

- **Behaviour that inhibit teaching and learning** (noise, disturbance, inattentiveness)
 - Just as many boys as girls
 - Significance linked to classroom environment and education management
- **Moderate problem behavior** (noncompliance, physical threatening, verbal aggression)
 - Substantially more boys than girls
- **Severe antisocial behavior** (clearly norm and rule breaking behavior)
 - 4 times as many boys as girls
 - The extend is low and stable across grades
- **Social isolation** (loneliness, uncertainty, sadness, anxiety)
 - Some more girls in the eldest grades of high school
 - Slight ascending tendency with advancing classes and larger school (Ogden, 1998; 2001; Sorlie, 1999;2000; Sorlie & Nordahl, 1998)

INEFFECTIVE INTERVENTIONS

- Exclusion and punishment are the most normal reactions to problem behavior in school (Patterson, Reid & Dishion, 1992)
- Exclusion and punishment are ineffective with regards to reducing problem behavior and improve the schools social culture (Wolker m.fl.,1996; Gottfredson & Skroban, 1996)
- Punishing and excluding problem behavior (without a support system and initiatives develop positive student behavior) are increasing:
 - Aggression
 - Vandalism
 - Threats
 - School disengagement

- Truancy (Mayer, 1995; Gottfredson & Skroban, 1996)

- The least effective initiatives to reduce problem behavior in school are:
 - Consultation (individual therapy)
 - Psychotherapy
 - Punishment (Gottfredson 1997; Lipsey 1991, 1992; Elliot, Hamburg, Williams 1998)
- Maintenance and increasing problem behavior by use of for example:
 - Vague expectations, rules and routines
 - Limited adult monitoring/ follow-up
 - Inconsistent use of exclusion from the class(,in/out)
 - Some/none positive response to expected good, positive behavior
 - Lack of consideration for individual differences
 - Lack of support in the staff (Mayer 1995; Colvin, Sugai, Good & Lee 1999).

EFFECTIVE INTERVENTIONS

- Clear, predictable and immediate consequences to negative behavior
- The function of the consequences is to stop destructive behavior from disturbing social and academically climate in the school
- Negative consequences alone seldom change negative behavior patterns (Todd, Horner, Sugai & Sprague, 2002)

SCHOOL RELATED CONDITIONS OF GREAT IMPORTANCE

- Goal – oriented school – home cooperation
- Classroom environment (organizing, structuring, leadership)
- Student – teacher interactions (classroom management)
- Degree of structure and student briefing in the educational settings
- Social competence
- Professional competence
- Rule clarity and rule enforcement
- School procedures, knowledge of and approach to problem behavior

POSITIVE BEHAVIOR SUPPORT & INTERACTION IN SCHOOL

School – wide intervention program to prevent and reduce problem behavior to increase.

Based on:

- PBIS (Positive Behavioral Intervention & Support) / EBS (Effective Support in School) (R.Horner, J.Sprague, G.Sugai & H.Walker)
- PMTO (Parent Management Training Oregon) (M.Forgatch, G.Patterson & N.K.Bank)

PALS – 4 main goals

- Build a positive social culture through support and involvement from the entire school environment (system)
- Promote a good teaching environment through development of social competence and positive behavior (practice)
- Give the school's staff knowledge and skills to prevent and handle problem behavior (data / information gathering)
- Maintain knowledge and competence over time (results)

PREREQUISITES

- Define at least one goal for improving the school's academically and social culture
- The school assesses the need to develop positive behavior and promote a supportive teaching environment
- Positive support and participation from the school's management / leadership / administration
- At least 80% positive support from the staff
- Team based approach
- Support and participation from parents, administration and other support groups
- Allow enough time, prioritize resources and have focus on the program for 2-3 years
- Contribute the collection of data used to evaluate

STRUCTURE FOR IMPLEMENTATION

2005/2006: 2. YEAR OF IMPLEMENTATION

- Follow-up school and class-room level
continue to implementing individual and group level (intervention-assessment-follow up)

2004/2005: 1. YEAR OF IMPLEMENTATION

- Implement school-wide and class-room interventions (intervention-assessment-follow up)
- Develop the team's competence
- Plan /develop skill training on individual and group level

2003/2004: PLANNING YEAR

- Assess risk factors and protective circumstances
- Establish a school team (administration, staff, parents, school-psychologist)
- Monthly counseling in the teams:
 - * training in the program's school wide core components
 - * plan the school wide intervention
 - * develop the schools own manual/procedures/material
- Involving the entire staff in weekly meetings (core and pillar components)
- Staff and parents meeting (pillar components)

PILLAR COMPONENTS

- Theoretic understanding and researched basis (Horner, Patterson, Sprague, Sugai, Todd, Walker m.fl.; Ogden; Sorlie)
- Map the school's risk and protective factors
- Establish a representative resource/school team
- Classroom and teaching management (Ogden)
- Avoidance and escalation of conflict „Escalating model” (Colvin, Walker, Ramsey)

CORE COMPONENTS

• Expectations for positive behavior

- Define 3-5 clear expectations to positive behavior (rules/guide lines) on defined areas, situation/settings (rule matrix)
- School – wide plan to teach expected behavior (Good directions and co-operation/skills training)
- School – wide positive reactions to expected behavior (encourage and reward charts (5:1))
- Follow up/monitoring (safe learning environment and social culture)

!!! BE RESPECTFUL - BE RESPONSIBLE – BE SAFE !!!

	BE RESPECTFUL	BE RESPONSIBLE	BE SAFE
In the Class-room	<ul style="list-style-type: none"> ! Put up your hand if you want to say something ! Listen and follow instructions ! Hands and feet to yourself ! Listen when others speak ! Use your inside voice ! Be polite ! Use your class mates and teachers names ! Leave other people belongings alone ! Be honest to yourself and others 	<ul style="list-style-type: none"> ! Chek the shedule – bring what you need ! Be there, be ready ! Go quickly to your work station ! Try before you ask for help ! Work calmly without disrupting others ! Say so if you need help ! Think for yourself – make your own choices and stand by them 	<ul style="list-style-type: none"> ! Help others ! Cooperate with others ! Laugh with not at ! Give praise ! Great others
In the hall way	<ul style="list-style-type: none"> ! Leave other people belongings alone ! Hands and feet to yourself ! Use your inside voice ! Talk nicely to each other ! Respect others who work 	<ul style="list-style-type: none"> ! Put your shoes and coat in its right place !Tell someone if someone needs help ! Walk slowly !Open doors carefully 	<ul style="list-style-type: none"> ! Help each others !Show that you see people aroun you ! Greet each other
In the school yard	<ul style="list-style-type: none"> ! Leave others to play ! Talk nicely ! Follow the rules in ball games and play (if you are not sure ask and adult) !Follw instructions from adults ! Wait for your turn ! You can throw snowballs at the bull's eye 	<ul style="list-style-type: none"> ! Care about the outside area ! Use the equipment for what it is intended ! Deliver back what you have borrowed ! Dress for the condition ! Go inside when recess is over ! Stay inside school grounds ! If you have to leave school ground, ask and adult for permission ! Tell an adult if someone need help or a dangerous situation 	<ul style="list-style-type: none"> ! Let those who want to, join the game ! Care about how others feel

TEACH EXPECTED BEHAVIOR

- Explain
- Specify and show expected behavior
- Practice the behavior
- Assure yourself that all the student's have understood what is expected
- Give feedback

RULE: BE RESPONSIBLE IN THE CLASS ROOM

1. Introduce the rule

Today we are learning how to be responsible in the class room. Being responsible in the class room means:

- Check the shedule – bring what you need
- Be there, be ready
- Go quickly to your work station
- Try before you ask for help
- Work calmly without disrupting others
- Say so if you need help
- Think for yourself – make your own choices and stand by them
- Throw away from garbage
- Clean up before you leave

2. Demonstrate the rule

Talk about why it is important to: look at „Introduce the rule”

3. Practice the rule

Teacher: Now let's practice how to be responsible in the classroom. We practice step by step, the entire class. We use role play with groups. Teacher gives praise to those who show expected behavior.

4. Go through or see if the students understand

Go through the rule

Teacher: We have now practices how to be resonsible inthe class room. Who can tell me one of the rules for being responsible in the class room?

ENCOURAGEMENT AND REWARD

- Give positive reactions, often across venues
- Combine rewards with encouragement, attention and social rewards
- Give attention and reward consistently and as fast as possible
- Emphasize social attention before concrete rewards as often as possible
- Vary between several ways to give attention and reward

CORE COMPONENTS

• Reactions to problem behavior

- Define three different levels of problem behavior (from small to large)
- Predictable school wide consequences for problem behavior (1:5)
(problem solving - discipline)
- School – wide procedures for handling problem behavior

• Information systems for assessing and support the development of positive behavior/social competence/academically skills

- School – wide Information Systems (SWIS)
⇒ By time (When)
⇒ Setting/place (Where)
⇒ By persons involved (Whom)
⇒ Situation/ incident (Why)
- Individual system (Functional Behavior Assessment)
⇒ Antecedent ⇒ Behavior ⇒ Consequences

• Plans to support the development of positive behavior and social competence

- School – wide plans
- Individual plans

• Social skills training programs

- School – wide programs
- Individual programs

***Papildus informācija un materiāli par šo lekciju pieejami VCB Informācijas un dokumentācijas centrā.**

KONFERENCE

„BĒRNU AR UZVEDĪBAS TRAUCĒJUMIEM MĀCĪBAS VISPĀRIZGLĪTOJŠĀ SKOLĀ. PROBLĒMAS UN TO IESPĒJAMIE RISINĀJUMI”

REKOMENDĀCIJAS

POZITĪVAS UZVEDĪBAS VEICINĀŠANAI VISPĀRIZGLĪTOJŠĀS SKOLĀS LATVIJĀ

Mērķis - attīstīt skolu kā bērnam draudzīgu vidi, kur katram bērnam tiek nodrošināta iespēja atrisināt uzvedības un/vai mācību grūtības ar saprotošu, atbalstošu un iedrošinošu attieksmi no pedagogu un vecāku puses.

Priekšnosacījumi mērķa īstenošanai:

- Vecāku un skolas sadarbība un vienotība bērna audzināšanā un izglītošanā
 - Vecāku regulāra izglītošana (semināri, lekcijas)
 - Atbalsta (treniņu) grupas vecākiem un bērniem katrā skolā (vada sociālais pedagogs un /vai psihologs)
 - Informācija par sociālā pedagoga, psihologa u.c. nepieciešamo speciālistu pieejamību

- Skola – bērnam draudzīga vide
 - Pedagogu un citu speciālistu, kuri strādā izglītības iestādēs, apmācība darbam ar bērniem, kuriem raksturīgi uzvedības traucējumi (valsts finansēta apmācību programma)
 - Nodrošināt sociālā pedagoga un psihologa štata vietu pēc izglītības iestādes pieprasījuma (nepieciešamības) nevis pēc bērnu skaita
 - Iekļaujošās izglītības pamatprincipu ieviešana (skat. Skolu atbalsta centra un Rīgas pedagoģijas un izglītības vadības augstskolas referentu priekšlasījumu tēzes)
 - standartizētu rezultātu nozīmes kā bērna vērtēšanas kritērija vispārīzglītojošā skolā mazināšana (ieteikumi LR Izglītības un zinātnes ministrijai)

- Komandu darba principu pielietošana, strādājot ar ikvienu bērnu, kuram ir raksturīgi uzvedības traucējumi un kuram nepieciešama palīdzība.
 - Komandas darba principu izmantošana dažādos līmeņos (skat. Bāriņtiesu un pagasttiesu asociācijas pārstāvja priekšlasījuma tēzes)
 - Valsts un pašvaldības institūciju (LR Izglītības un zinātnes ministrija, Izglītības pārvaldes u.c.) aktīvāks atbalsts skolām komandu darba principu īstenošanā.
- Brīvā laika pavadīšana iespēju paplašināšana, attīstot interešu centrus (projektu piesaiste)

Soļi mērķa sasniegšanai:

1. Skola izveido komandu, kas atbildīga par uzvedības problēmu risināšanu (skolas administrācija/skolotāji/sociālais pedagogs/psihologs/vecāki/bērni/citi speciālisti)
2. Komanda izstrādā rīcības plānu ar mērķi skolas sociālās kultūras uzlabošanai un drošas mācību vides nodrošināšanai, ņemot vērā skolas riska faktorus un skolas resursus.
3. Komanda profesionāli pārrauga šī rīcības plāna īstenošanu, nepieciešamības gadījumā pieaicinot ekspertus.

Rekomendāciju īstenošanai piedāvājam izmantot „Rokasgrāmatu uzvedības problēmu risināšanai skolā”, kas izveidota, izmantojot konferences „Bērnu ar uzvedības traucējumiem. Problēmas un to iespējamie risinājumi” darba materiālus – Ziemeļvalstu ekspertu priekšlikumus uzvedības problēmu risināšanai vispārizglītojošās skolās.

„MĒRĶIS – SOCIĀLĀ KULTŪRA UN DROŠĀ MĀCĪBU VIDE”

**ROKASGRĀMATA
UZVEDĪBAS PROBLĒMU RISINĀŠANAI
SKOLĀ***

Pašpārbaudei - „Vai manā skolā ir uzvedības problēmas?”

Skolā ir uzvedības problēmas, ja...

- Ievērojamam skaitam skolēnu ir nepietiekamas sociālās un uzvedības iemaņas un prasmes, kas traucē pieņemt un ievērot tos noteikumus, ko paredz skola;
- Uzvedības problēmas kļūst biežākas un ir novērojama tendence pieaugt to intensitātei ;
- Skolotāji ziņo par situācijām, kad skolēni ar nopietnām vai ļoti smagām uzvedības problēmām traucē pārējo skolēnu mācību procesu un apdraud mācību vidi;
- Skolēniem ar smagām uzvedības problēmām skolā pieaug (ir novērojams) „izslēgšanas” un atšķirtības jeb segregācijas risks;
- Skolotāju vērtējumā disciplīnas problēmas un motivācijas trūkums tiek uzskatīts par visnopietnāko problēmu skolā

Uzvedības problēmas skolā parasti izpaužas kā....

- Uzvedība, kas kavē mācīšanu un mācīšanos:
 - troksnis
 - traucēšana
 - neuzmanība
 - pārkāpumi
- Citu skolēnu iesaistīšanās izraisītā problēmsituācijā, (mēģinājumi apvaldīt nerātnos klasesbiedrus):
 - nepiekāpšanās
 - fiziska sodīšana
 - verbāla agresija
- Izteikti antisociāla uzvedība:
 - tieša, nepārprotama normu un noteikumu pārkāpšana
 - necieņas izrādīšana

- Sociālā izolācija:
 - vientulība
 - nedrošība
 - skumjas
 - trauksme

Pašpārbaudei - „Vai manā skolā tiek pieļautas kļūdas, reaģējot uz uzvedības problēmām skolā?”

Uzvedības problēmas skolā pastiprina sekojošas darbības (apstākļi)...

- Neskaidras, nenoteiktas prasības, nav noteikta kārtība un noteikumi
- Papildu pasākumi pēc pārkāpuma, pastiprinot pieaugušo uzraudzību
- Pretrunīgums bērna pieņemšanā vai atstumšanā no klases (skolas) vides (pieņem/nepieņem dažādās situācijās)
- Dažas/neviens pozitīva atbilde (reakcija) uz uzvedības problēmas izpausmi,
- Netiek ņemtas vērā individuālās atšķirības
- Darbinieku atbalsta nepietiekamība

Uzvedības problēmas skolā nav iespējams atrisināt ar sekojošām metodēm:

- **Bērna izslēgšana no skolas (klases) vides (tiešā vai netiešā nozīmē)**
- **Bērna sodīšana (tiešā vai netiešā nozīmē)**
- **Tikai individuāla konsultēšana / psihoterapija (bez pārējo personu atbalsta)**

Šādu metožu pielietošana rada:

- **Agresiju**
- **Vandālismu**
- **Draudus**
- **Segregāciju**
- **Skolas kavējumus**

„Es varu savā skolā veidot sociālo kultūru un drošu mācību vidi !”

Izvirzām vispārējos mērķus:

- Pozitīvas sociālas vides (kultūras) attīstīšana ar atbalstošu pieeju un ieinteresētību no izglītības (skolu) sistēmas vidi
- Bērniem draudzīgas apmācības formas, kas balstītas uz sociālo kompetenci (saskarsmes prasmes) un pozitīvas uzvedības ieviešanu praksē
- Skolas administrācijas un darbinieku kompetences un prasmju pilnveidošana, lai risinātu un novērstu uzvedības problēmas
- datu / informācijas apkopošana
- pastāvīga kompetenta, profesionāla pārraudzība (rezultāti)

Ievērojam priekšnoteikumus mērķu īstenošanai:

- definēt vismaz vienu galveno mērķi skolas akadēmiskās un sociālās kultūras uzlabošanai
- skola novērtē, cik lielā mērā nepieciešams attīstīt pozitīvu uzvedību, sekmējot atbalstošu mācību vidi (skolas riska faktoru un resursu izpēte)
- Pozitīvs atbalsts un līdzdalība no skolas darbinieku/ administrācijas/ vadības puses
- Vismaz 80% darbinieku atbalsta šo pieeju (piedalās)
- Komandas darba principi
- Atbalsts un līdzdalība no vecāku, administrācijas un citu atbalsta grupu puses
- Atvēlēt pietiekoši daudz laika, lai izvērtētu resursus un virzību 2-3 gadu programmai
- Datu bāzes ieviešana, kas nepieciešama rezultātu apkopošanai (analīzei)

Ievērojam mērķu īstenošanas vadlīnijas:

Skaidra, savlaicīgi noteikta un tūlītēja konsekvanta rīcība, reaģējot uz negatīvu uzvedību ar mērķi apturēt destruktīvu sociālo un akadēmisko (mācību) klimatu skolā:

- Mērķtiecīga (uz mērķi orientēta) skolas un ģimenes sadarbība
- Klases vide (organizācija, struktūra, vadība)
- Skolēnu – skolotāju mijietekme (klases menedžments)
- Strukturēta sistēma, kas ietver skolēnu informēšanu, instruktāžu par izglītības procesu
- Sociālā kompetence (saskarsmes prasmes)
- Profesionālā kompetence (izvairīšanās no konfliktiem)
- Noteikumu skaidrība un noteikumu ieviešana (piemērošana)

- Skolas rīcības plāns un tā īstenošana kompetenti risinot uzvedības problēmas.

Izvirzām konkrētus soļus pozitīvas uzvedības vecināšanai skolā:

- Definēt 3-5 skaidras ekspektācijas (ko sagaida) pozitīvas uzvedības atbalstam (noteikumi / vadlīnijas) – konkrētos apstākļos, situācijās, sadaļās utml. (noteikumu matrica)
- skolas plāns kā apmācīt pieņemošu uzvedību (laba vadība un sadarbība, apmācību treniņi)
- skolas programma pozitīvai attieksmei un pieņemošai uzvedībai (iedrošinājums un apbalvojumu sistēma (grafiki))
- mērķtiecīgums un uzraudzība (**sociālā kultūra un drošas mācību vides**

ieviešana).

Izstrādājam stratēģiju, kā reaģēt uz uzvedības problēmu skolā...

- definēt 3 atšķirīgus uzvedības problēmas līmeņus (no šauri definēta līdz plaši definētam)
- prognozēt konsekvences (kas sekos) kā reakcija uz uzvedības problēmu skolas plāna ietvaros (problēmas risināšana – disciplīna)
- rīcības plāns, procedūra uzvedības problēmas risināšanai

Shēma:

Iepriekšējie noteikumi (zināmie, pieņemtie noteikumi) ⇒ uzvedība ⇒ konsekvences (rīcība).

Mācāmie kopā pozitīvu (pieņemošu) uzvedību.....

- Paskaidro
- Precizē un parādi pieņemošu uzvedību
- Pielieto praksē pieņemošu uzvedību
- Pārliecini sevi, ka visi skolēni ir sapratuši, ko nozīmē pieņemšana
- Dod atgriezenisko saikni

Dažas metodes, kā uzlabot sociālo kultūru un drošu visi skolā (klasē):

- Pozitīvi reaģēt, bieži arī pretēji notiekošajam
- Kombinēt atbalvojumu un iedrošinājumu - attieksme kā sociāls atalgojums (saskarsme)
- Parādiet attieksmi un atbalvojiet konsekventi un cik drīz vien iespējams
- Akcentējiet sociālo atbalvošanu – attieksmi pirms praktiskas atbalvošanas un dariet to pēc iespējas biežāk
- Variējiet starp dažādiem ceļiem sniedzot iedrošinājumu un atbalvojot!

Praktiskus piemērus skat. pielikumu sadaļā ↓

Pielikumi

1. Metodika „Mācāmieš pieņemšanu uzvedību”

Tēma: „Uzņemties atbildību klasē!”

1.solis: Iepazīšanās ar noteikumiem, kas attiecas uz šo tēmu.

Šodien mēs mācāmieš kā uzņemties atbildību klasē. Uzņemties atbildību klasē nozīmē:

- Ieskaties piezīmēs un paņem, kas Tev būs vajadzīgs
- Esi šeit, esi gatavs
- Dodies ātri uz savu darba (mācību) vietu
- Pamēģini, pirms lūdz palīdzību
- Strādā klusi, neatraujot pārējos no darba
- Saki, ja tev vajadzīga palīdzība
- Domā par sevi – izdari pats savas izvēles un pieturies pie tām (ievēro tās)
- Atkritumus – grozā
- Satīri, pirms aizej

2. solis: Noteikumu demonstrācija

Saruna ar skolēniem par to, kāpēc ir svarīgi...skat. 1.soli

3.solis: Noteikumu ieviešana praksē

Skolotāja: Tagad izmēģināsim kā tas ir – uzņemties atbildību klasē. Mēs praktizēsim soli pa solim, visa klase. Mēs izmantosim lomu spēles un grupu darbu. Skolotāja apbalvo tos, kuri parādīs pieņemšanu uzvedību.

4.solis: Pārrunā paveikto, pārbaudot, vai skolēni ir sapratuši

Skolotāja: Tagad mums ir pieredze kā uzņemties atbildību klasē. Kurš man pastāstīs (izskaidros) vienu no noteikumiem kā uzņemties atbildību klasē?

2. Paraugs „Pozitīvas uzvedības noteikumi”

!!! CIENI SEVI UN CITUS - ESI ATBILDĪGS – ESI DROŠĪBĀ !!!

	CIENI SEVI UN CITUS	ESI ATBILDĪGS	ESI DROŠĪBĀ
Klasē	<p>! Pacel savu roku, kad vēlies ko jautāt vai teikt</p> <p>! Klausies un seko instrukcijām</p> <p>! Rokas un kājas turi pie sevis</p> <p>! Klausies kad runā citi (otrs)</p> <p>! Lieto savu iekšējo balsi</p> <p>! Esi pieklājīgs</p> <p>! Uzrunājot, lieto savu klasesbiedru un skolotāju vārdus</p> <p>! Liec mierā citu cilvēku lietas (piederumus)</p> <p>! Esi godīgs (atklāts) pret sevi un citiem</p>	<p>! Ieskaties piezīmēs un paņem, kas Tev būs vajadzīgs</p> <p>! Esi šeit, esi gatavs</p> <p>! Dodies ātri uz savu vietu (work station)</p> <p>! Pamēģini pirms lūdz palīdzību</p> <p>! Strādā klusi neatraujot pārējos no darba</p> <p>! Saki, ja tev vajadzīga palīdzība</p> <p>! Domā par sevi – izdari pats savas izvēles un pieturies pie tām (ievēro tās)</p> <p>Atkritumus – grozā</p> <p>Satīri pirms aizej</p>	<p>! Palīdzi citiem</p> <p>! Sadarbojies ar citiem</p> <p>! Smejies kopā ar kādu nevis par kādu</p> <p>! Dāvini citam patīkamus pārsteigumus</p> <p>! Uzslavē citus</p>
Skolas gaitenīs (telpās)	<p>!! Liec mierā citu cilvēku lietas (piederumus)</p> <p>!! Rokas un kājas turi pie sevis</p> <p>! Lieto savu iekšējo balsi</p> <p>! Sarunājies jauki ar citiem</p> <p>! Respektē (cieni) tos, kuri strādā</p>	<p>! Noliec savus apavus un virsdrēbes pareizajā vietā</p> <p>! Ja kādam vajadzīga palīdzība, atrodi kam to palūgt</p> <p>! Pastaigājies lēnām</p> <p>! Durvis atver uzmanīgi</p>	<p>! Palīdziet viens otram</p> <p>! Parādi, ka Tu redzi (ievēro) cilvēkus sev apkārt</p> <p>! Sasveicinies</p>
Skolas teritorijā (ārpus telpām)	<p>! Ļauj citiem spēlēt (spēlēt)</p> <p>! Sarunājies jauki</p> <p>! Spēlēs ievēro noteikumus un spēlē (ja neesi pārliecināts, pajautā pieaugušajiem)</p> <p>! Ievēro pieaugušo instrukcijas</p> <p>! Sagaidi savu rindu (kārtu)</p> <p>! Tu vari trāpīt sniega piku mērķī</p>	<p>! Sargā dabu sev apkārt</p> <p>! Lieto aparāturu (piederumus) tam nolūkam, kam tie paredzēti</p> <p>! Atdod atpakaļ to, ko esi aizņēmis</p> <p>! Ģērbies atbilstoši situācijai</p> <p>! Ej iekšā, kad starpbrīdis ir beidzies</p> <p>! Paliiec skolas teritorijā</p> <p>! Ja tev jāatstāj skolas teritorija, palūdz atļauju pieaugušajiem</p> <p>! Pasaki pieaugušajiem, ja kādam ir vajadzīga palīdzība vai kāds</p>	<p>! Pieņem spēlē tos, kuri vēlas piedoties</p> <p>! Rūpējies par to, kā jūtas citi</p>

VALSTS CILVĒKTIESĪBU BIROJS

NORDIC COUNCIL OF MINISTERS
INFORMATION OFFICE

ZIEMEĻU MINISTRU PADOMES
INFORMĀCIJAS BIROJS

		atrodas bīstamā situācijā	
--	--	---------------------------	--

** Izmantoti Ziemeļvalstu ekspertu lekciju materiāli (skat. konferences materiālus)*